

Франц

Бернарда

Америка

Franz Kafka

Америка

«ОМІКО»

1927

Kafka F.

Америка / F. Kafka — «ОМІКО», 1927

Знаменитий австрійський письменник Франц Кафка (1883—1924), автор всесвітньо відомих романів «Замок» і «Процес», є визнаним новатором у прозі XX століття. У незакінченому романі «Америка», який вийшов друком уже після смерті автора, Кафка уперше використовує свій коронний літературний прийом: зображення дійсності без будь-якого авторського коментаря, через свідомість персонажа. Це захоплива історія 16-річного хлопця на ім'я Карл, вихідця з Німеччини, який шукає свій дім, роботу, та й взагалі своє місце під сонцем — в Америці. Доля спершу щедро обдаровує його — знайомством із впливовим дядею-сенатором, але потім, так само раптово, все відбирає — і юнак опиняється на вулиці без засобів до існування. До того ж, через свою дитячу наївність, Карл потрапляє у погану компанію, причому знайомство з цими людьми дорого йому коштуватиме в майбутньому. Далі будуть пошуки роботи, несподівані злети і падіння. Іноді доля, та й оточуючі також, дуже жорстоко обходитиметься з юнаком. Однак те, що роман не був закінчений автором, залишає надію, що у Карла, врешті-решт, все буде добре, він із честю вийде з усіх випробувань і при цьому залишиться самим собою.

УДК 112.2(436)

Содержание

Паровичник	5
Дядько	20
Заміський дім під Нью-Йорком	27
Конец ознакомительного фрагмента.	37

Франц Кафка

Америка

Паровичник

Коли шістнадцятирічний Карл Росман, якого бідолашні батьки відрядили до Америки через те, що якась покоївка спокусила юнака і привела байстрюка, дедалі повільніше запливав на кораблі в нью-йоркську гавань, статуя Свободи, яку він вгледів ще здалеку, раптово постала перед ним наче залита яскравим сонцем. Її рука з мечем, як і перш, була піднесена вгору, а навколо фігури її гуляли вітри.

– Яка висока! – сказав він собі, тоді як дедалі густіший потік тягонош, поминаючи його, мало-помалу, хай він зовсім не збирався поки виходити, виніс його аж до бортового поруччя.

Юнак, з яким Карл трохи познайомився під час плавання, поцікавився в нього мимохідь:

– Що, ще не наважуєтеся зійти?

– Я готовий, – сказав Карл, посміхнувшись йому, і з викликом, бо ж був хлопчина міцний, завдав на плече свою валізу. Але, поглянувши на свого знайомого, який, помахуючи палицею, вже плів геть з натовпом інших пасажирів, він розгубився, згадавши, що забув у каюті свою парасольку. Він попросив знайомого – це його навряд чи втішило – зробити йому послугу і пригледіти за його валізою, озирнувся, щоб зорієнтуватися, як сюди повернутись, і поквапився геть. Внизу, на свій жаль, Карл виявив, що прохід, який вельми скоротив би його шлях, уперше виявився закритий, що, мабуть, було пов'язано з повною висадкою пасажирів, і тепер йому довелося шукати східники, що змінювали один одного, йти через безконечні обвідні коридори, повз якусь кімнату з забутим письмовим столом, – аж поки насправді, бо ж проходив цим шляхом він якийсь раз чи два і завжди у великій компанії, остаточно і безповоротно не заблукав. У повній безпорадності, не бачачи навколо ні душі, а тільки чуючи над собою шурхотіння тисяч людських ніг і вловлюючи далекий відгомін уже зупинених машин, він, не роздумуючи, постукав в перші-ліпші маленькі двері, біля яких зупинився в своїх блуках.

– Відкрито, – крикнули зсередини, і Карл з полегшенням штовхнув двері. – Якої болячки ви гупаєте як божевільний? – запитав кремезний парубійко, тільки-но глянувши на Карла. Звідкись згори через ілюмінатор у жалюгідну каюту падало каламутне світло, що давно розсіялося в надрах корабля; ліжка, шафа, стілець і чоловік тулились одне до одного, як в камері схову.

– Я заблукав, – знітився Карл. – Під час плавання я якось не звернув уваги, що корабель страх який великий.

– Так, правда ваша, – мовив чоловік з відтінком гордості, і далі вовтузячись із замком невеликої валізи, що його він раз по раз закривав обома руками, щоб почути, як клацає заціпка. – Та заходьте ж! – вигукнув він. – Не стоятимете ж ви в коридорі!

– Я не заважатиму? – запитав Карл.

– А чому тут можна завадити?!

– Ви німець? – Карл вирішив про всяк випадок підстрахуватися, бо ж багато чув про небезпеки, що чигають на емігрантів в Америці, надто від ірландців.

– Та німець, німець, – сказав чоловік.

Карл ще вагався. Тут чоловік раптово вхопився за клямку дверей і, рвучко їх зачиняючи, втягнув до себе разом з дверима й Карла.

– Я не терплю, коли за мною підглядають з коридора, – правив він далі, знову заходившись коло своєї валізки, – бо кожен біжить повз двері і заглядає сюди, таке не кожен витримає.

– Але в коридорі нема ні душі, – зауважив Карл, ніяково притиснутий до спинки ліжка.

– Зараз порожній, – мовив чоловік.

«Та ж ідеться про зараз, – подумав Карл. – З ним важко говорити».

– То лягайте на ліжко, там більше місця, – сказав чоловік.

Карл заліз, як міг, до ліжка, голосно засміявшись з того приводу, що не пощастило вско-
чити туди за першим разом. Та ледь опинившись у ліжку, він раптом скрикнув:

– О Господи, я зовсім забув про свою валізу!

– А де вона?

– На чардаку, залишив я її біля одного знайомого. Як тільки його звати? – І Карл витяг-
нув із спідньої кишені, що її мати пришила йому на дорогу до підбивки піджака, візитівку. –
Бутербавм. Франц Бутербавм.

– Чи валіза вам дуже потрібна?

– Звісно.

– Тоді нащо ж ви віддали її незнайомцю?

– Я забув унизу свою парасольку і побіг її забрати, а тягати з собою валізу не хотілось. А
тоді до того всього я ще й заблудився.

– Ви самі? Без товариства?

– Так, сам.

«Треба, либонь, триматися цього чоловіка, – майнуло Карлові в голові,

– де я зараз знайду кращого товариша!»

– І тепер ви ще й залишилися без валізки? Я вже не кажу про парасольку.

Чоловік сів на стілець, ніби справи Карла нарешті трохи зацікавили його.

– Але мені здається, що валізка не пропала.

– Блажен, хто вірує, – такому тепло жити! – сказав чоловік, завзято чухаючи коротку
темну густу чуприну. – У новій гавані на кораблі заходять і нові звичаї. У Гамбургу Бутербавм,
можливо, й стеріг би вашу валізку, але тут і його, і валізку, вочевидь, як лиз злизав.

– Коли так, то мені треба зараз же виглянути нагору, – мовив Карл, озираючись, як би
йому видобути.

– Та сидіть уже, – сказав чоловік і стусаном у груди, досить-таки брутално, повернув
його на ліжко.

– Чого це я маю сидіти? – сердито спитав Карл.

– А тому, що бігти туди ні до чого, – відказав чоловік. – Я за хвилику теж ітиму, от і
підемо разом. Валізку або вкрали, тоді лиху не зарадиш, або ваш знайомий залишив її, тоді що
менше буде на судні людей, то швидше ми її знайдемо. Те ж саме з вашою парасолькою.

– Бачу, на кораблі ви орієнтуєтесь? – недовіжливо спитав Карл, і хай думка, що на порож-
ньому судні речі знайти легше, була переконлива, цією фразою незнайомиць закинув у нього
сумнів.

– Я ж корабельний паровичник, – відказав чоловік.

– Ви – паровичник! – вигукнув Карл радісно, наче сказане перевершувало всі його споді-
вання, і, спершись на лікті, придивився до чоловіка уважніше. – Якраз біля тієї комірчини, де
я спав з одним словом, був отвір, у який я бачив машиновню.

– Атож, там я й працював, – зауважив паровичник.

– Я завжди дуже цікавився технікою, – сказав Карл, думаючи й далі про щось своє, – і,
певно, бути б мені згодом інженером, якби не мусив виїздити до Америки.

– Що ж вас примусило виїхати?

– Ет, пусте! – мовив Карл і махнув рукою, наче жбурляючи всю цю історію геть. При
тому він подивився з усмішкою на паровичника, ніби просячи вчинити йому ласку і нічого
не питати більше.

– Мабуть, на те була причина, – зауважив паровичник, і годі було зрозуміти, чи хотів би він почути про ту причину, чи ні.

– Тепер і я міг би стати паровичником, – сказав Карл, – моїх батьків не обходить, ким я стану.

– Моє місце звільняється, – зауважив шмаровоз, цілком певний сказаного, застромив руки в кишені штанів, а ноги в пом'ятих і засмальцьованих, сіро-сталевого кольору штаних закинув, щоб їх випростати, на ліжку. Мусив Карл відсунутися до стіни.

– Ви лишаєте корабель?

– Атож, сьогодні ми забираємося геть.

– І чому? Не подобається вам тут?

– Так, причиною цього умови; не завжди притичина в тому, чи подобається щось комусь, чи ні. Між іншим, правда ваша, особисто мені не подобається. Ви, вочевидь, не покладали серйозно стати паровичником, і тоді не було нічого простішого. Я наполегливо вас відраджую від цього ремесла. Коли ви хотіли студіювати в Європі, то чому б вам не спробувати тут? Куди європейським університетам братися до американських...

– Можливо, – відказав Карл, – але грошей на студії в мене як кіт наплакав. Щоправда, читав я про одного чоловіка, що вдень працював у якійсь установі, а вночі вчився, аж поки здобув титул доктора і, здається, навіть став бургомістром, але витривалість на таке потрібна неабияка, правда ж? Боюся, що її мені бракує. До того ж і учнем я був не надто старанним, й зі школою, правду кажучи, розпрощався легко. І в тутешніх школах вимоги, певно, багато суворіші.

Англійською я майже не розмовляю. І взагалі тут, здається мені, проти чужинців упереджені.

– Ви теж це зауважили? Ну, тоді все гаразд. Значить, ви той, хто мені і потрібен. Бачите, ми тут на німецькому кораблі, належить він лінії Гамбург—Америка, чому ж тут не ми, самі німці? Чому головний машиніст – румун? А прізвище його – Шубаль. Диво, та й годі. І цей шевлюга на німецькому кораблі тягне з нас жили! Не думайте, – задихався паровичник, махаючи руками, – що я просто вирішив побурчати. Я знаю, що у вас нема жадного впливу і самі ви ще той бідолаха. Це вже аж надто! – І він заходився гамселити кулаками по столі, не зводячи з нього очей. – Я ж на стількох пароплавах служив, – і він проказав одну по одній назви із двадцяти одним духом, як одне слово, так що Карлові аж у голові заморочилось, – і одержував нагороди, мене хвалили, я був робітником, якого капітани любили, а якось я працював на вітрильнику кілька років, – він підвівся, наче даючи навznak, що це було вершком його життя, – а тут, на цьому кориті, де все суворо розписано, де жодного жарту не почувеш, тут я ламаного шеляга не вартий, весь час стою кісткою в горлі тому Шубалеві, тут я нероба, який заслуговує лише на те, щоб його викинули геть, і платню дістаю з чиеїсь ласки. Ви щось тут розумієте? Я – ні.

– Ви не можете дозволяти, щоб до вас так ставилися, – мовив Карл схвильовано. Він майже забув про те, що під ногами в нього хистка корабельна палуба, а сам він – на березі невідомого материка: так затишно було йому на ліжку паровичника. – З капітаном ви вже говорили? Просили його, щоб він вас захистив?

– А, ідіть-но ви, краще йдіть геть. Я не хочу вас тут бачити. Ви не слухаєте, що я кажу, і наставляєте мене своїми порадами. Як мені зараз піти до капітана! – стомлений паровичник знову сів і вхопив обличчя руками.

«Ліпшої поради я йому не дам», – подумав Карл. І взагалі він дійшов думки, що краще було б йому пильнувати своєї валізи, замість давати тут поради, що їх ті сприймають як просто дурні. Передаючи йому назавжди валізу, батько запитав жартома: «Довго ти її матимеш?» І от тепер, певно, ця дорога валіза і справді мов за вітром полетіла. Лишалася єдина втіха, що батько навряд чи дізнається про його теперішнє становище, хіба що вирішить навмисне

дізнатися. Про що в компанії і могли повідомити, так це про те, що він прибув у Нью-Йорк. Як на те, Карлові було прикро, що речами з валізи він майже не скористався, хоч, приміром, давно вже треба було поміняти сорочку. Отож він заощаджував не там, де треба було; і тепер, коли на порозі своєї кар'єри Карл мав би охайно вдягнутися, доводиться на люди виходити у несвіжій сорочці. Поза тим утрата валізи йому не муляла б так, бо убрання, яке він мав на собі, було навіть краще за те, що лежало у валізі, бо ж те було про всяк випадок, та й напередодні виїзду матері довелося його поцерувати. Тепер він ще також пригадав, що у валізі був кавалок веронезької салямі, що його мати запакувала йому на знак неабиякої ласки, та дорогою він з'їв лише невеличкий шматочок, бо зовсім не мав апетиту, і тієї юшки, яку роздавали на середньому чардаку, йому зовсім вистачало. Хотів би він мати ту ковбасу на похваті, щоб почастивати нею паровичника. Бо прихильність таких людей здобувають, тицьнувши у руку їм якусь дрібничку, – це Карл знав від свого батька, який, роздаючи сигарети, перетягував на свій бік дрібніших урядовців, з якими мав ділові справи. Тепер з того, що можна було роздавати, Карлові лишалися хіба що гроші, але коли вже йому судилося згубити валізу, то він хотів поки що зберегти недоторканими бодай гроші. Він раз по раз вертав подумки до своєї валізи, і справді не міг збагнути: чому в дорозі він доглядав її так пильно, що не міг склепити очей, а тепер так легко пристав на те, щоб її потягнули. Він пригадав собі ті п'ять ночей, упродовж яких увесь час пильнував малого словака, який розмістився через двоє ліжок від нього й задивлявся на Карлову валізу. Той словак начебто тільки й чекав тієї миті, коли Карл, знемігшись од втоми, на якусь мить задрімає, а він тим часом потягне його валізу з допомогою довгого патики, яким удень він грався чи то виконував якісь вправи. Удень він тримався доволі невинно, але щойно спадала ніч, він починав час від часу підводитися зі свого ліжка і пускати око на Карлову валізу. Карл мав змогу здати з цього собі справу, бо ж хтось із переселенців, опанований неспокоєм, притаманним подорожнім, щоразу то там, то там – хай правилами корабельного розпорядку це й було заказано – запалював світло, щоб зглибити важко зрозумілі перспективи еміграційних агенцій. Якщо таке світло спалахувало під боком, Карл мав змогу трішки покуняти, але коли світло було далеко або й стояла пільма, тоді йому доводилось оком не стинати. Напруження це його насправду виснажило, а тепер з'ясувалося, що воно псові під хвіст. О, цей Бутербавм, хай тільки він мені колись попадеться!

Саме цієї миті ген-ген удалині в досі цілковиту тишу почали вриватися легенькі короткі удари, наче б дитячі кроки, вони поволі наближалися, відлунюючи чимраз сильніше, і тоді виявилось, що це мірно ступають якісь чоловіки. Рухалися вони, вочевидь, як це буває у вузьких проходах, один по одному, лунало щось на взір побрязкування зброї. Карл, який майже дійшов до того, що ладен був забути про валізу й про словака й, випроставшись у ліжку, заснути, раптом підхопився і штовхнув паровичника, щоб збудити увагу й того, бо валка, здавалось, ось-ось мала опинитися біля дверей.

– Це корабельна оркестра, – мовив паровичник, – вони грали нагорі, а зараз ідуть пакуватись. Уже усе готове, і ми можемо йти. Ходіть!

Він ухопив Карла за руку, ще в останню хвилину зняв зі стіни образ Божої Матері, який висів над ліжком, поклав його до нагрудної кишені, схопив свою валізу і разом з Карлом мерщій вийшов з каюти.

– Тепер я піду до контори й скажу свою думку тим панам. Жодного пасажирів там не лишилось, і оглядатися на когось ні до чого.

Ці слова паровичник повторив кілька разів на різні лади, а тоді спробував, не зупиняючись, розчавити пацюка, кинувши ногу вбік, але той лише хутчіш сховався у дірці, обравши її своєчасно. Назагал паровичник був повільний у своїх рухах, бо хоч і мав довгі ноги, але вони були занадто дебели.

Вони пройшли через якесь відділення кухні, де кілька дівчат у брудних фартушках – вони навмисне їх забруднювали – мили у великих кадубах посуд. Паровичник покликав одну з них

на ім'я Ліна, поклав руку на її стан і трохи пройшовся з нею так, а вона кокетливо притискалася до його плеча.

– Зараз мають заплатити. Хочеш зі мною? – запитав її.

– А нащо мені той клопіт, краще принеси-но мені гроші сам, – відказала вона, вислизнула з-під його руки й майнула геть. – Де ти підчепив такого вродливого хлопця? – вигукнула вона на додачу, втім, не чекаючи відповіді. Чути було, як, покидавши роботу, дівчата засміялися.

Втім, вони пішли далі й зупинилися перед дверима, над якими був якийсь випуст, підтримуваний невеличкими, позолоченими каріатидами¹. Як на звичайне корабельне устаткування, виглядало це надто розкішно. Карл, як він помітив, досі тут не бував; видно, ця частина корабля призначалася тільки для пасажирів першого й другого класу, і щойно тепер, коли треба було влаштувати велике прибирання корабля, двері, що закривали сюди вхід, зняли. І справді, вони стріли кількох чоловіків з мітлами на плечах, і паровичник привітався з ними. Карла здивував великий рух, про який він на своєму середньому чардаку і не підозрював. Уздовж коридорів тягнулися дроти електричних мереж, і раз по раз дзеленьчав невеликий дзвінок.

Паровичник шанобливо постукав у двері й, почувши «заходьте», рухом руки дав Карлові знати, що можна безбоязно заходити. Той підійшов, але на порозі кімнати завмер. За трьома вікнами її він бачив морські хвилі, і, споглядаючи їхнє мирне дихання, відчув, як йому тьохнуло серце, наче він не бачив моря цілих довгих п'ять днів. Великі кораблі перетинали один одному шлях і скорялися під ударами хвиль у міру своєї ваги. Коли приплющити очі, здавалося, наче кораблі хитаються під тягарем свого вантажу. На їхніх щоглах майоріли вузькі, але довгі прапори: від руху вони, щоправда, розгорталися, але час від часу й обвисали. З військових кораблів, мабуть, просалютували, цівки одного з них, а пропливав він не надто далеко, – виблискуючи боками сталеві обшивки, лагідно погойдувалися на тлі певної, але не надто рівної плавби. В око впадало, як малі кораблики й човни, принаймні від дверей, ген-ген звиваються поміж великих кораблів цілими табунцями. Втім, за всім цим стояв Нью-Йорк і дивився на Карла сотнями тисяч очей своїх хмарочосів. Так, з цієї кімнати тобі було видно, де ти є.

За одним круглим столом сиділо троє панів; один із них був корабельний офіцер у синьому морському строї, два інші, службісти портової управи, були вбрані в чорні американські мундири. На столі лежали чималі стоси всіляких паперів, які спочатку з пером у руці оглядав офіцер, щоб потім передати тим двом іншим, які то перечитували їх, то щось собі виписували, то стромляли в свої течки, якщо один із них, майже безупинно тихенько клацаючи зубами, не диктував своєму колезі щось у протокол.

Біля вікна, спиною до дверей, за письмовим столом сидів низький на зріст чоловік, який орудував великими фоліантами, що стояли перед ним один попри один на міцній книжковій полиці на рівні його голови. Побіч нього стояла відкрита, принаймні так здавалося на перше око, порожня каса.

Перед другим вікном було порожньо, і з нього розгортався найкращий вигляд. Утім, біля третього вікна стихенька розмовляло двійко панів. Один із них, одягнений і собі в морський мундир, спирался на підвіконня, граючись руків'ям шпаги. Той, з ким він балакав, стояв, обернувшись до вікна і, похитуючись, то відкривав, то закривав час від часу для погляду частину орденів на грудях іншого. Він був у цивільному й мав тоненький бамбуковий ціпок, який, через те, що він стояв руки в боки, стирчав наче шпаги.

Щоб усе роздивитися, часу в Карла було небагато, бо невдовзі до них приступив служба і поглядом запитав шмаровоза, так ніби той був сторонньою людиною, чого він хоче. Шмаровоз відповів так само тихо, як його й запитали, що хоче перебалакати з головним касиром. Своєю чергою, рухом руки служник відхилив це бажання, втім, навшпиньки пішов, великим колом

¹ В архітектурі – колонка, що має вигляд жіночої фігури, яка підпирає балкони, карнізи тощо. – Тут і далі примітки перекладача.

обходячи круглий стіл, до пана з фоліантами. Той пан – видно це було виразно – достоту заціпенів, почувши слова служки, але врешті обернувся до того, хто хотів з ним говорити, і завзято замахав руками, рішуче боронячися проти паровичника, а ураз для певності й проти служки. Тоді цей повернувся назад до паровичника і сказав йому в такому тоні, наче б зраджував йому якусь таємницю:

– Пензлюйте мерщій з цієї кімнати!

Почувши таку відповідь, паровичник обернувся до Карла, так ніби звертався до власного серця, якому хотів зажалітися на свої поневіряння. Не міркуючи багато, Карл кинувся вперед, так перебіг кімнату, що трохи навіть зачепивши офіцера у фотелі; служник, зігнувшись, із розпростертими руками кинувся йому навперейми, наче ловлячи комаху, але Карл перший опинився біля стола старшого касира й ухопився за нього на той випадок, якби служник спробував відтягнути його геть.

В кімнаті, звичайно, відразу всі пожвавішали. Корабельний офіцер підхопився з-за столу, панове з портової управи дивилися незворушно, але уважно; обидва пани під вікном приступили один до одного, а служник, гадаючи, що йому не місце там, де виявляє зацікавлення вище панство, відступив назад. Паровичник при дверях напружено чекав моменту, коли знадобиться його допомога. Врешті головний касир різко обернувся в своєму фотелі праворуч. Карл витягнув зі своєї потайної кишені, яку зовсім і не ховав від поглядів цих людей, свій закордонний паспорт і, розгорнувши, поклав його, замість відрекомендуватися, на стіл. Старший касир, здавалося, великої ваги паспортів не надав, бо відкопнув його двома пальцями набік, і тоді Карл, так ніби з формальностями, на щастя, було покінчено, знову заховав паспорт до кишені.

– Дозволю собі сказати, – почав він потім, – що, як на мене, пана паровичника скривджено. Тут є якийсь Шубаль, який з нього збиткується. А пан паровичник тим часом служив на багатьох кораблях, які він може вам перерахувати, і всюди ним були задоволені; він старанний, любить працю, і справді не зрозуміло, чому саме на цьому судні, де служба не така страшенно важка, як, наприклад, на торговому вітрильнику, він мав би бути не на місці. Тим-то лише наклеп заважає йому підноситися по службі й не дає здобути визнання, інакше він обов'язково здобув би його. Я розповів про це лиш загалом, а докладно всі свої скарги викладе вам він сам.

Цими словами Карл звертався до всіх присутніх, бо й справді його слухали всі, і було найпевніше, що серед усіх разом знайдеться швидше якийсь праведник, і праведником цим буде саме старший касир. Окрім того, Карл хитро змовчав, що познайомився з паровичником зовсім недавно. Взагалі ж Карл говорив би ще краще, якби його не збентежило червоне обличчя чоловіка, що тримав бамбуковий ціпок, – його він уперше побачив з свого теперішнього місця.

– Це все правда слово в слово, – мовив паровичник, перш ніж його встигли спитати про щось, навіть узагалі перш аніж хто-небудь на нього глянув. Цей надмірний поспіх став би великою помилкою, якби чоловік з орденами, який був – Карл тепер збагнув це – самим капітаном, не поклав, очевидно, вислухати паровичника. Він простягнув руку і твердим голосом покликав паровичника.

– Ходіть-но сюди! – мовив він, наче молотом ударив. Тепер усе залежало від поведінки паровичника, бо щодо справедливості його справи Карл не мав жадного сумніву.

На щастя, принагідно з'ясувалося, що світа паровичник-таки повидав. На диво спокійно він вийняв одним рухом із своєї валізки жмут паперів, а також записника, підійшов, ніби це була звичайна річ, до капітана, анітрохи не звертаючи уваги на старшого касира, і розклав на підвіконні свої докази. Старшому касирові нічого іншого не лишалось, як втрутитись.

– Цей чоловік знаний ябедник і більше сидить у касі, аніж у машинному відділі, – заходився пояснювати він. – А Шубаля, цього спокійного чолов'ягу, він довів до цілковитого розпачу. Послухайте! – звернувся він до паровичника. – Далебі, ви перебираєте через край зі своїм нахабством. Ви стали надміру настирливий. Скільки разів вас уже витурювали з каси під час виплати, чого ви з вашими, зовсім і незаперечно необґрунтованими домаганнями заслуго-

вуете! А скільки разів ви бігали звідти до головної каси! Скільки разів вам по-доброму казали, що Шубаль – ваш безпосередній начальник і вам, як підлеглому, треба з ним домовлятися. А тепер ви приходите ще й сюди, коли тут пан капітан, і не соромитесь надокучати навіть йому, ба ще й маєте сміливість приводити сюди цього хлопчиська, якого я взагалі вперше бачу на судні, навчивши його виголошувати ваші безсоромні звинувачення.

Карл насилу стримався, щоб не підскочити до нього. Але тут як уродився капітан.

– І все-таки давайте вислухаймо цього чоловіка, – мовив він. – Бо Шубаль уже й так мені здається надто незалежним з якогось часу – не те, щоб я хотів щось сказати на вашу користь.

Останні слова стосувались паровичника, та було й зрозуміло, що капітан не міг відразу за нього заступитися, проте все, здавалось, ішло до ладу. Паровичник заходився щось пояснювати і з самого початку опанував себе, величаючи Шубаля «паном». Як тішився Карл біля покинутого касиром столу, де він раз по раз, радий мов дитина, надавлював на терези, на яких важили листи. Пан Шубаль несправедливий! Пан Шубаль дає перевагу чужинцям! Пан Шубаль вигнав паровичника з машинного відділу і звелів йому чистити вбиральні, що аж ніяк не входить в обов'язки паровичника! – Ділові якості пана Шубаля, і ті взято під сумнів, начебто вони більше показні, а насправді їх не було. Слухаючи ці слова, Карл пильно, щосили в'їдався очима в капітана, лагідно, ніби той був його колегою, аби тільки трохи невдалі вислови паровичника не спричинилися до його неласки. Однак з усіх тих розмов нічого не можна було до пуття зрозуміти, і коли капітан дивився й досі поперед себе і в очах його світився рішучий намір дослухати цього разу паровичника до кінця, то іншим панам терпець увірвався, і невдовзі голос паровичника вже не звучав упевнено на все приміщення, а це вже було небезпечно. Перший почав гратися своїм ціпком чоловік у цивільному, стукаючи ним, щоправда, тихенько, об паркет. Інші панове поглядали сюди й туди. Чиновники з управи порту взяли за документи й заходилися, хоч ще й трохи не уважно, їх гортати, корабельний офіцер знову підсунув ближче до них свого стільця, а старший касир, гадаючи, що вже виграв справу, іронічно зітхнув. Серед цієї загальної не уваги, схоже, тільки служник, який трохи співчував горю бідняка, що опинився перед панамі, здавалось, ще слухав його і поважно кивав Карлові головою, ніби хотів цим щось сказати.

Тим часом за вікнами тривало портове життя: пласка баржа з цілою горою бочок – їх довелося добре укласти, щоб вони не розкочувалися, – пропливла повз корабель, і в каюті запала темрява: невеличкі моторні човни, що їх Карл тепер, коли б мав досить часу, міг би як слід роздивитися, стрілою мчали вдалину, скоряючись порухові рук людини, що стояла за стерном. З шумовиння подекуди виринали химерні поплавці і відразу ж під здивованим поглядом Карла тонули знову; човни з океанських пароплавів, що їх матроси, завзято веслюючи, вели до берега, були повні пасажирів; вони, як і належало, сиділи спокійно й очікувально, хай багато хто з них не міг відмовитися від втіхи крутити головами, стежачи за цими мінливими лаштунками. Нескінченний рух, неспокій, перенесений з неспокійної стихії на безпомічних людей та на витвори їхніх рук.

Та все закликала до поспіху, до виразності, до вкрай ретельного змалювання; а що ж робив паровичник? Говорячи, він увесь обливався потом, паперів, що на вікні, він уже давно не міг тримати в тремтячих руках; з усіх сторін світу напливали на нього нарікання на Шубаля, з яких, на його думку, одного-єдиного вистачало би, щоб остаточно цього Шубаля поховати, втім усе, що він міг продемонструвати капітанові, була лише якась сумовита коловерть усього водночас. Пан із бамбуковим ціпком давно уже тихенько посвистував у стелю, панове з портової управи вже затримували офіцера за своїм столом і жодним виразом обличчя не давали на розум, що збираються його відпустити, було очевидно, що тільки капітанова незворушність стримує старшого касира від того, щоби втрутитися, а служник, поштиво виструнчившись, щомиті очікував капітанового наказу, що вчинити з паровичником.

За таких обставин Карл не міг більше стовбичити без діла. Тим-то він повільно рушив до паровичника й капітана, гарячково міркуючи, як би його вправніше зарадити справі. І справді був уже час, бо ще якась мить, і вони могли б обидва вилетіти з бюро. Капітан, може, людина і незла і, крім того, зараз, як здавалось Карлові, мав якусь особливу причину показати себе справедливим начальником, але ж, врешті, людина – не інструмент, щоб на ній грати, як тобі заманеться, а саме так і робив паровичник, щоправда, через те, що обурення в душі в нього було через край.

Тому Карл мовив йому:

– Вам треба сказати все це простіше, зрозуміліше, бо з того, що ви розповідаєте, пан капітан нічого не може втямити. Хіба він пам'ятає всіх машиністів і юнг на прізвище, а надто на ім'я, щоб, як ви когось назвете, відразу ж зрозуміти, про кого мова? Обдумайте свої скарги, скажіть насамперед найважливіше, а далі перейдете до іншого; може, тоді взагалі все не треба буде й згадувати. Мені ж ви завжди так зрозуміло розповідали.

«Якщо в Америці можна валізи красти, то певно можна час від часу щось і збрехати», – думав він на своє виправдання.

Та якби ж це допомогло! А може, все запізно? Паровичник хоча й негайно урвав мову, зачувши знайомий голос, та очима, повними вщерть сліз ображеної чоловічої гідно-сти, жахливих спогадів, неймовірних теперішніх поневірянь, йому навіть не вдалося розгледіти Карла. Та й як було йому – Карл мовчки погодився із тим, хто тепер так зненацька замовк, – як було йому раптом змінити спосіб говорити, коли здавалось, що все, що він мав сказати, він уже без найменшого визнання подав, а, з іншого боку, не сказав ще нічого, проте не міг же він змусити цих панів іще раз усе вислуховувати. І саме цієї миті мішається ще й Карл, єдиний його прихильник, хоче дати добру настанову, а натомість показує, що все втрачено.

«Підійшов би я раніше замість дивитися у вікно», – дорікнув собі Карл і похилив голову та опустил руки на знак того, що згубив будь-яку надію.

Але паровичник не зрозумів його, він, певно, відчув, що Карл має до нього якісь затаєні закиди, і, щоб виправдатись, почав до всього ще й сперечатися – коли чиновників за круглим столом давно вже обурював цей непотрібний галас, який заважав їхній важливій роботі, коли старший касир почав дивуватися капітановому терпінню і ладен був ось-ось вибухнути, коли служник, знову цілком на боці своїх панів, люто міряв паровичника очима, коли врешті чоловік з бамбуковим ціпком, на якого навіть сам капітан час від часу поглядав приязно, уже цілком настроївся проти паровичника – той був йому просто відразний, – витягнув маленького записника і, очевидячки, зайнятий чимось зовсім іншим, переводив погляд із записника на Карла.

– Та я ж знаю, – сказав Карл, намагаючись боронитися проти зливи спрямованих до нього закидів паровичника, але все-таки навіть під час суперечки приязно посміхаючись йому. – Ваша правда, авжеж, я в цьому ніколи не сумнівався.

Карлові хотілося схопити паровичника за руки, бо той так вимахував ними, що міг і вдарили: а втім, ще дужче йому хотілося затиснути паровичника в куток і тихо шепнути кілька заспокійливих слів, яких більше ніхто не повинен був чути. Але паровичник наче з ланцюга зірвався. Карл уже навіть намагався хоч трохи втішити себе думкою, що паровичник у крайньому разі силою свого відчаю зможе перетягнути на свій бік усіх сімох чоловіків, присутніх тут. Щоправда, на письмовому столі, на видноті містився апарат з численними кнопками від електричних дротів, і досить було просто натиснути на них рукою, щоб збити колотнечу на всьому кораблі з коридорами, повними ворожих людей.

Тут пан з бамбуковим ціпком, такий досі байдужий, підійшов до Карла й спитав, не дуже голосно, але чітко, зрозуміло навіть серед паровичникового галасу:

– А як вас, власне, звати?

Тієї ж миті, ніби за дверима хтось чекав на ці слова, почувся стук. Служник зиркнув на капітана, той кивнув головою. Тоді служник підійшов до дверей і відчинив їх. Там стояв чоловік у старому френчі, середній на зріст, на вигляд зовсім не з тих, хто працює біля машин, а втім, це був він, Шубаль. Якби Карл не зрозумів цього по очах присутніх, в яких відбивалось певне задоволення, помітне навіть у погляді капітана, він, на свій жах, побачив би це по паровичникові, котрий так стиснув кулаки напружених рук, ніби це стискання важило для нього найбільше і задля нього він ладен був офірувати все, що мав у житті. Він уклав у цей жест усю свою міць, всю силу, яка взагалі ще тримала його на ногах.

І ось він був тут, ворог, вільний од праці, свіжий, у святному вбранні, з конторською книгою під пахвою, очевидно, з платіжними відомостями й робочими документами паровичника, і в погляді його світилося безстрашне визнання, що він хоче прочитати настрій кожного з присутніх по черзі по їхніх очах. А вони всі семеро були вже на його боці, бо коли раніше капітан і був чимось незадоволений Шубалем чи, може, хотів тільки показати це, то після жалю, якого йому завдав паровичник, він, здавалося, більше не бачив у старшому машиністові жодних вад. До такої людини, як паровичник, годі поставитися з належною суворістю, і якщо Шубалеві щось і можна було закинути, то лише те, що він за цей час не міг так зламати впертість паровичника, щоб той сьогодні не наважився постати ще й перед капітаном.

Можна було, либонь, ще припустити, що протистояння паровичника з Шубалем справлять те враження, яке б вони мали перед вищим форумом, і на людей, бо хоч як би Шубаль умів прикидатися, а до кінця він напевне не витримає. Короткого вибуху його злості буде досить, щоб відкрити цим панам очі, а Карл уже подбає про це. Він устиг пізнати гостроту розуму та настроїв кожного з присутніх, і з цього погляду перебування тут не пройшло для нього марно. Аби ж тільки паровичник міг належно триматися, а він уже, здавалось, зовсім не мав насаги вести боротьбу. Коли б зараз хтось підвів до нього Шубаля, він, мабуть, стовк би Шубалеві кулаками ненависну голову. Але ступити два кроки до старшого машиніста він навряд чи був би здатний. Чому тільки Карл не передбачив такого очевидного – що врешті Шубалеві доведеться з'явитися, коли не з власної волі, то на виклик капітана? Чому вони з паровичником дорогою сюди не виробили точного плану нападу замість, як вони це зробили, насправді шалено непідготовленими просто увійти кудись, де були двері? Замість пертись отак до канцелярії, анітрохи не підготувавшись? І чи взагалі паровичник годен ще говорити, хоч казати «так» і «ні», коли б це було необхідно на перехресному допиті (правда, таке могло статися тільки в найкращому випадку)? Так він стояв, широко розставивши ноги, коліна йому підгиналися, він трохи підніс голову і хапав ротом повітря, ніби в нього вже не було легенів, щоб його переробляти.

Зате Карл почувався таким сильним, голова в нього була така ясна, як, либонь, ніколи вдома. Коли б його батьки могли побачити, як він у чужій країні перед такими поважними людьми бореться за правду і хоч ще й не здобув перемоги, проте поклав собі будь-що стояти до кінця! Чи вони змінили б свою думку про нього? Чи посадили б біля себе й похвалили б? Чи бодай раз, єдиний раз глянули б йому в очі, такі віддані їм? Марні запитання, та й час геть неслухняний, щоб їх ставити!

– Я прийшов, бо гадаю, що паровичник звинувачує мене в якихось нечесних вчинках. Одна дівчина з кухні сказала мені, що бачила, як він прямував сюди. Пане капітане, і ви, шановні панове, я готовий спростувати будь-яке звинувачення документами, а в потребі, й свідченнями неупереджених, ніким не намовлених очевидців, які чекають за дверима.

Так говорив Шубаль. Це була принаймні зрозуміла мова справжнього чоловіка, і з того, як змінився вираз обличчя присутніх, можна було подумати, що вони вперше по довгому часі знову чують людський голос. Звичайно, вони не помітили, що навіть ця гарна промова має недоліки. Чому перше слово про саму справу, яке спало йому на думку, було «нечесні вчинки»? Може, й справді його треба було звинувачувати в нечесних вчинках, а не в національній упередженості? Дівчина з кухні бачила, як паровичник ішов до бюро, і Шубаль відразу все змети-

кував? Чи, бува, не почуття провини загостило йому думку? Він одразу ж привів сюди своїх свідків, та ще й називає їх неупередженими й ніким не намовленими? Шахрайство, чистісіньке шахрайство! І ці панове терплять його, та ще й вважають таку поведінку за нормальну? Чому він з'явився не відразу, як дівчина сказала йому про них, а так довго очікував? Мабуть, лиш для того, щоб паровичник устиг зовсім забити баки панам з канцелярії, бо їхньої ясної думки він боявся найбільше. Хіба Шубаль, хоч він напевне давно вже стояв під дверима, не постукав саме тієї миті, коли почув, що чоловік з бамбуковим ціпком запитав про щось зовсім інше, і вирішив, що паровичнику вже кінець?

Усе було ясно і Шубаль мимоволі викрив себе, втім корабельному начальству треба було розповісти це інакше, переконливіше, якимось наочніше. Йому потрібне збурення. Отож, Карле, швидко використай принаймні хоч ці кілька хвилин, поки не зайшли свідки і всіх би забалакали!

Але враз капітан дав знак Шубалю почекати, – його справу, вочевидь, на хвилю відклали; Шубаль миттю відступив убік і стиха заговорив зі служником, який тут таки приступив до нього, і розмова супроводилася то поглядами в бік Карла і паровичника, то переконливими жестами рук. Далєбі, Шубаль готувався так до великої промови.

– Ви хотіли щось спитати цього юнака, пане Якобе? – звернувся серед загальної мовчанки капітан до чоловіка з бамбуковим ціпком.

– Атож, хотів, – відповів той і ледь помітно вклонився, дякуючи за увагу. Потім знову спитав Карла: – То як же вас звати?

Карл, гадаючи, що в інтересах великої справи треба швидше покінчити з другорядним – відчепитись від цього настирливого запитувача, вирішив не шукати паспорта, як зазвичай, коли відрекомендовувався, а лиш кинув:

– Карл Росман.

– Але ж бо! – вигукнув той, кого назвали Якобом, і, майже недовіриливо усміхаючись, спочатку позадкував від хлопця.

Капітан і старший касир, офіцер і навіть служник теж неабияк здивувалися, що Карла так звуть. Хіба що портові чиновники й Шубаль хоч би тобі вусом моргнули.

– Але ж бо! – повторив пан Якоб і трохи skutим кроком наблизився до Карла. – Тоді я – твій дядько Якоб, а ти мій любий небіж. Я ж цілий час мав таку підозру! – сказав він капітанові, потім обняв і поцілував Карла. Той сприйняв усе це мовчки.

– А вас як звати? – спитав Карл, відчувши, що дядько відпустив його. Він хоч і був дуже ввічливий, але зовсім не схвилюваний і намагався збагнути, які наслідки може мати ця подія для паровичника. Досі ніщо не говорило про те, що Шубаль може повернути її на свою руч.

– Зрозумійте ж, юначе, своє щастя, – кинув капітан, якому Карлове запитання здалось образливим для особи пана Якоба. Той саме відвернувся до вікна, вочевидь, щоб не показувати присутнім своє схвилюване обличчя, яке він легенько втирав хусточкою. – За свого небожа вас визнав сенатор Едуард Якоб. Тепер на вас чекає блискуча кар'єра, на яку ви раніше навіть і не сподівалися. Ви тільки уявіть собі, як вам усміхнулася доля, тож опануйте себе!

– В мене справді є дядько Якоб в Америці, – відказав Карл, обернувшись до капітана, – але, якщо я вірно зрозумів, Якоб – це прізвище пана сенатора.

– Атож, – кинув капітан з гідністю.

– Ну, мого дядька, брата моєї матері, звуть Якоб, а прізвище ж у нього, звичайно, має бути таке, як у моєї матері до одруження, себто Бендельмайер.

– Панове! – вигукнув сенатор, який, почувши Карлове пояснення, мерщій одійшов од вікна. Усі, за винятком портових чиновників, зареготали, хто – зворушено, а хто – без ніякого виразу.

«Щоб я сказав щось смішне, то ніби ні», – подумав Карл.

– Панове, – повторив сенатор. – Ви не з моєї і не зі своєї волі були присутні при невеличкій родинній сцені, тому я можу хіба що дещо вам пояснити, бо, як мені здається, тільки пан капітан, – тут вони обмінялися поклонами, – з усім обізнаний.

«Тепер мені справді треба стежити за кожним словом», – сказав собі Карл і зрадив, бо краєчком ока помітив, що паровичник потроху оживає.

– Упродовж багатьох років свого перебування в Америці – а втім, слово «перебування» не зовсім пасує до американського громадянина, бо я є ним усім серцем, – отже, упродовж багатьох років я живу цілком відірвано від своїх європейських родичів з причини, розповідати про яку, по-перше, тут не місце, а по-друге, мені було б справді дуже важко. Я навіть боюсь тієї миті, коли мені, може, доведеться виповісти про неї своєму любому небожеві, бо тоді, на жаль, доведеться бризнути в живі очі йому про батьків та їхніх приятелів.

«Це мій дядько, поза сумнівом, – вирішив Карл, слухаючи його мову. – Певно, він змінив своє прізвище».

– Мого любого небожа його батьки – скажемо так, як воно є, – просто прогнали, як женуть кішку за двері, коли та набридне. Цим я не хочу виправдати того, що накоїв мій небіж і за що його так покарано, але його провина така, що сама її назва уже є достатнім виправданням.

«Тут є що послухати, – подумав Карл, – але я не хочу, щоб він усе розказував. А втім, він може про це і не знати. Звідки б?»

– Його, бачте, – правив дядько далі, спираючись на виставленого вперед бамбукового ціпка й злегка похитуючись, чим йому справді вдалося позбавити свою розповідь непотрібної урочистості, яку вона інакше обов'язково мала б, – йому, мов, закрутила голову служниця Йогана Брумер, така собі покоївка років тридцяти п'яти. Словами «закрутила голову» я зовсім не хочу образити свого небожа, але ж важко знайти якісь інші, які більше б пасували.

Карл, який уже підійшов майже до самого дядька, обернувся, щоб на обличчях слухачів побачити, яке враження справила на них розповідь. Ніхто не сміявся, всі слухали терпляче й поважно. Врешті-решт, не будуть же сміятися з сенаторового небожа з будь-якої нагоди. Швидше вже можна було сказати, що паровичник, хоч і ледь помітно, але посміхався до Карла, однак це, по-перше, була ще одна втішна ознака того, що він отямився, а по-друге, заслуговувало на виправдання, бо ж Карл у каюті хотів зробити особливу таємницю із справи, яка тепер спливла наверх.

– І оця Брумер, – казав далі дядько, – привела на світ від мого небожа дитину, здорового хлопчика, яко-го охрестили Якобом, безумовно, на честь моєї скромної особи, – певне, навіть цілком побіжні небожеві згадки про мене справили на дівчину велике враження. На щастя, скажу я вам. Бо що батьки, щоб уникнути аліментів чи якогось іншого скандалу, який стосувався б уже до них самих, – мушу наголосити, що я не знаю ні тамтешніх законів, ані достатків батьків, – отже, щоб уникнути аліментів і скандалу, вони вислали свого сина, а мого небожа, до Америки, для такої подорожі дуже погано, як бачите, його спорядивши, тому хлопець – хіба що сталося б диво, яке ще трапляється в Америці, – був би полишений на самого себе, відразу ж, мабуть, пустившись берега у якомусь завулку нью-йоркської гавані, якби та дівчина не розповіла в листі до мене, що після довгих блукань, врешті, позавчора потрапив до мене, всієї історії, описавши, який мій небіж на вигляд, і розважливо повідомивши назву судна. Коли б мені спало на думку, мої панове, вас розважити, то я зачитав би тут деякі уривки з листа, – він витяг з кишені два великі, густо списані аркуші паперу й помахав ними. – Лист безперечно справив би на вас враження, бо написаний він з дещо наївною, хай і доброзичливою хитрістю і великою любов'ю до батька її дитини. Але я не розкажу більше, ніж треба для ясності, щоб не ятрити ще, певно, не згаслого почуття мого небожа. Якщо захоче, хай прочитає собі на науку листа в затишку кімнати, що вже чекає на нього.

Втім, у Карла не було жодних почуттів до тієї дівчини. У безладді минулого, що відступало чимраз далі, вона сиділа на кухні біля мисника, спираючись на нього ліктями. Вона

позирала на Карла, коли той часом заходив на кухню набрати батькові склянку води чи зробити щось для матері. Часом вона, скоцюбившись, писала біля мисника листа, черпаючи натхнення з Карлового обличчя. Часом вона затуляла очі руками, тоді годі було до неї звертатися. Часом вона улякала перед дерев'яним розп'яттям у своїй маленькій кімнатці поряд з кухнею і молилася; тоді Карл боязко поглядав на неї мимохідь у шпарку прочинених дверей. Інколи вона ганяла по кухні і, регочучись, як відьма, відскакувала назад, наскочивши на Карла. Часом замикала двері, коли на кухню заходив Карл, і тримала клямку рукою доти, доки він не вимагав, щоб вона його випустила. Часом діставала речі, які йому були ні до чого, і мовчки тицяла йому в руки. А якось сказала йому «Карле», і щойно він здивувався цьому несподіваному звертанню, вона, кривлячись і зітхаючи, завела його до своєї комірчини й замкнула двері. А там, палко обнявши Карла за шию, попросила, щоб він роздягнув її, але насправді роздягнула його сама й поклала в своє ліжко, ніби надумала нікому більше не віддавати його, а пестити й голубити до віку вічного.

– Карле, о мій Карле! – шепотіла вона, немов переконувалась, дивлячись на нього, що заволоділа ним до решти, а Карл не відчував анічогісінько і почувався дуже незручно серед купи перин і подушок, які вона намостила, здавалося, навмисне для нього. Потім дівчина й сама лягла в ліжко і вирішила вивідати в Карла якісь таємниці, але він нічого не міг второпати, і вона розсердилась, чи то жартома, чи насправді, почала його торсати, послухала, як б'ється в нього серце, потім притулилась грудьми, щоб і він послухав її, а коли він не зробив цього, припала до нього гола й заходилася так відразливо нишпорити рукою по його тілу, що Карл рвонувся з подушок, але вона міцніше притулилась до нього – Карлові здавалось, що куховарка стала частиною його самого, і, можливо, саме через це він зробився страшенно безпорадним. Врешті, вислухавши ще багато побажань скорого побачення, він, зарюмсаний, пішов до своєї кімнати. Таке було, проте дядько здолав зробити з цього цілу історію. А кухарка, виявляється, думала про нього й повідомила дядькові, що він приїздить. Це дуже гарно з її боку, і він колись іще, може, їй віддячить.

– А тепер, – вигукнув сенатор, – я хочу, щоб ти сказав при всіх, дядько я тобі, чи ні!

– Ти мій дядько, – мовив Карл і поцілував сенаторові руку. Той у відповідь поцілував хлопця в чоло. – Я дуже радий, що зустрів тебе, але ти помиляєшся стосовно того, що мої батьки казали про тебе тільки погане. Та й про інше ти розповів не зовсім точно, себто, я гадаю, що насправді все було трохи інакше. Але ж звідси ти й не міг як слід розібратися в цьому ділі, та мені здається, що й невелика біда, коли ці панове не знатимуть усіх подробиць чи матимуть дещо неправильне уявлення про них.

– Прекрасно сказано! – мовив сенатор, підвів Карла до відверто зворушеного капітана і спитав: – Ну як, небіж в мене нівроку?

– Я щасливий, пане сенаторе, – відказав капітан, легенько вклонившись, як кланяються лише люди з військовою поставою, – що можу познайомитися з вашим племінником. Це велика честь для мого корабля, що він став місцем такої зустрічі. Але подорожувати у межидаш-ші було, мабуть, дуже погано, та звідки ж ми могли знати, хто там їде. Взагалі-то ми робимо все можливе, аби якось полегшити пасажирам плавання у межидашші, робимо набагато більше, ніж на американських кораблях, однак нам ще й досі не вдалося перетворити таку мандрівку на втіху.

– Мені вона не зашкодила, – мовив Карл.

– Йому вона не зашкодила! – зареготав сенатор.

– Хіба що, боюся, загубив я свою валізку, – і це йому нагадало все, що з ним сталося і що треба було зробити; Карл озирнувся й побачив усіх присутніх: вони були на своїх місцях, шанобливо прикинули, і витріщалися на нього. Тільки портові чиновники, наскільки це можна було вичитати з їхніх серйозних і самовпевнених рис, жалкували, що прийшли так невчасно, і

дзигарок, який лежав тепер перед ними на столі, важив, певно, для них більше за все, що тут сталося в канцелярії і що, либонь, могло ще статися.

Перший, хто після капітана висловив своє зворушення, був, хоч як це дивно, паровичник.

– Я вас щиро вітаю, – сказав він і потиснув Карлові руку, бажаючи також цим показати щось на кшталт схвалення. Коли ж він потім хотів звернутися з тими самими словами й до сенатора, той подався назад, наче паровичник перебільшив свої права; тож паровичник осікся.

Тепер уже й інші збагнули, що їм треба робити, і навколо Карла та сенатора відразу ж зчинився рейвах. Отож вийшло, що Карл прийняв поздоровлення навіть од Шуба-ля, прийняв і подякував йому за нього. Останні, коли всі знову заспокоїлися, підійшли портові чиновники й сказали двоє слів англійською, що справило кумедне враження.

Сенатор був у доброму гуморі і, щоб натішитись подією до кінця, заходився нагадувати собі й іншим деякі подробиці, що їх присутні вислухали, звичайно, з цікавістю, а не лише для годиться. Так він розповів, що занотував до записника найголовніші Карлові прикмети, які кухарка перерахувала в своєму листі, щоб одразу мати їх під рукою у потребі. І от під час нестерпного паровичникового базікання він, щоб відволіктися, витяг записника і спробував знайти в Карлові прикмети, наведені кухаркою, – звичайно, не надто точні з точки зору детектива.

– І от знайшовся мій небіж! – додав він таким тоном, ніби хотів, щоб його ще раз поздоровили.

– А що тепер буде з паровичником? – спитав Карл, нехтуючи дядьковою розповіддю. Хлопець вважав, що нове становище дозволяє йому говорити все, що він думає.

– З паровичником буде те, що він заслужив, – сказав сенатор, – і що вважає за доцільне пан капітан. Гадаю, що паровичника з нас уже досить, і навіть більше, ніж досить. Кожен із присутніх з цим, певно, погодиться.

– Однак коли йдеться про справедливість, це нічого не значить, – мовив Карл. Він стояв між сенатором та капітаном і гадав, що, може, у такий спосіб вплине на їхню думку.

А проте паровичник, здавалося, вже ні на що не сподівався. Руки він наполовину засунув за пасок, і від його нервових рухів з штанів висмикнувся край строкатої сорочки. Та йому було на це начхати; він виказав усе своє горе, тепер ще нехай побачать те шмаття, яке він носить на тілі, а потім хай уже й виганяють. Служник і Шубаль, як два найнижчі тут за рангом, зроблять йому цю останню ласку. Тоді Шубаль матиме спокій. Паровичник більше не доводитиме його до відчаю, як висловився старший касир. Капітан зможе до-говоряти самих румунів, скрізь зазавучить румунська, тоді справді все піде краще. Жоден паровичник більше не базікатиме в головній касі, тільки його останнє базікання залишиться доволі-таки приємною згадкою, бо, як заявив ясно сенатор, воно прямо допомогло йому знайти свого небожа. Втім, цей небіж досі не раз прагнув стати йому в пригоді, і тому вже більше ніж віддячив за те, що через нього зустрівся з дядьком; паровичникові й на думку не спадало вимагати від нього ще чогось. Проте хай він хоч сенаторів небіж, однак далеко ще не капітан, а сердиті слова, врешті, злетять з капітанових вуст. Думаючи так, паровичник намагався не дивитися на Карла, але, на жаль, у цій кімнаті, повній ворогів, йому не було більше на кому зупинити свій погляд.

– Ти не розумієш стану речей, – сказав Карлові сенатор. – Тут, може, йдеться про справедливість, но водночас ідеться й про дисципліну. І те, й інше, а надто останнє, має вирішувати пан капітан.

– Це так, – пробурмотів паровичник. Всі, хто чув і розібрав его слова, здивовано посміхнувся.

– Крім того, заважаємо панові капітанові виконувати службові обов'язки, яких у нього, певно, зараз, по приїзді до Нью-Йорку сила-силенна, ми вже так довго, що нам достоту час залишити судно. А то ми своїм нікому не потрібним втручанням зробимо цілу історію з дріб'яз-

кової сварки двох машиністів. Взагалі-то я чудово розумію твій вчинок, любий небоже, однак саме це дає мені право якнайшвидше забрати тебе звідси.

– Я зараз же накажу приготувати для вас човен, – мовив капітан, і Карл здивувався, що він і не подумав заперечити дядькових слів, які можна було, безсумнівно, оцінити тільки як самоприниження. Старший касир притьмом кинувся до столу й передав боцманові по телефону наказ капітана.

«Часу в мене обмаль, – сказав собі Карл, – але, не образивши всіх, я нічого не вдію. Не можу ж я покинути зараз дядька, по тому, як він насилу знайшов мене. Капітан, щоправда, ввічливий, але й тільки. На дисципліні ввічливість його кінчається, а говорив дядько, мабуть, цілком щиро. З Шубалем я не хочу розмовляти, шкодую навіть, що подав йому руку. А всі інші, хто тут є, – то взагалі покидьки».

І, так думаючи, він повільно підійшов до паровичника, вийняв з-за паска його праву руку і легенько взяв її в свою.

– Чому ж ти мовчиш? – спитав він. – Чому ти все терпиш?

Паровичник тільки насупився, ніби підбирав слова для того, що має сказати. Дивився він на Карлову й на свою руку.

– З тобою повелися так несправедливо, як ні з ким на судні, я це напевне знаю. – Карл сплів свої пальці з паро-вичниковими, і той озирнувся довкола блискучими очима, ніби йому випала велика втіха, яку йому ніхто не може при-винити.

– Тобі треба захищатися, сказати, так це чи ні, інакше люди не матимуть ніякого уявлення про правду. Обіцяй, що послухаєшся мене, бо сам я, мабуть, з багатьох причин зовсім не зможу більше тобі допомогти.

І Карл заплакав, цілуючи паровичникові руку, підніс її, велику, майже неживу, до свого обличчя й притиснув до щоки, ніби коштовність, від якої доводилося відмовлятися. Відразу ж біля нього опинився дядько-сенатор і силоміць відтягнув його геть.

– Паровичник, видно, приворожив тебе, – кинув він, проникливо дивлячись поверх Карлової голови на капітана. – Ти почувався самотнім, аж раптом з'явився паровичник, тепер ти вдячний йому, це заслуговує всілякої похвали. Але вже не заходь задля мене надто далеко і вчись розуміти своє становище.

У коридорі знявся галас, чути було окремі вигуки і, здавалося, хтось навіть грубо грюкнув у двері. До канцелярії зайшов якийсь матрос, трохи здичавілий, підперезаний жіночим фартухом.

– Там люди, – сказав він, рухаючи ліктями, ніби й досі пробивався крізь юрбу. Врешті він отямився і хотів був віддати честь капітанові, коли помітив, що на ньому фартух. Він зірвав його, шпурнув додолу й вигукнув: – Це просто свинство! Нап'яли на мене фартуха!

Але тоді він клацнув каблуками й віддав капітанові честь. Дехто спробував посміхнутися, на що капітан суворо зауважив:

– Оце я зву добрим гумором. Хто там, у коридорі?

– То мої свідки, – озвався Шубаль, виступаючи наперед. – Уклінно прошу вас пробачити їм непристойну поведінку. Коли позаду залишається морська подорож, люди часом поводяться як навіжені.

– Зараз же кличте їх сюди! – наказав капітан і, повернувшись до сенатора, мовив люб'язно, але швидко: – Чи не будете ви, шановний пане сенаторе, такі ласкаві, що підете тепер із своїм небожем за цим матросом, який посадить вас у човен? Мені й не описати достоту, якою радістю і якою честю було для мене особисте знайомство з вами, пане сенаторе. Хотів би лишень, щоб мені хутко випала нагода продовжити, пане сенаторе, нашу перервану розмову про стан американського флоту і щоб нас знову, можливо, перервали у такий приємний спосіб, як сьогодні.

– Поки що мені вистачає і цього одного небожа, – сміючись, сказав дядько. – А тепер щиро дякую за вашу люб'язність і будьте здорові. Проте цілком можливо, що коли ми, – він ласкаво пригорнув до себе Карла, – подамося в подорож до Європи, то побудемо з вами довше.

– Я був би щиро радий цьому, – мовив капітан. Вони з сенатором потиснули один одному правиці; Карл же зміг тільки похапцем, мовчки подати капітанові руку, бо того вже обступило чоловік із п'ятнадцять, які на чолі з Шубалем хоч і трохи збентежено, але з галасом зайшли до канцелярії. Матрос попросив сенатора йти попереду; свідки, кланяючись, розступились, і сенатор з Карлом легко пройшли між схиленими людьми. Здавалось, що ці зрештою добродушні люди сприйняли суперечку між Шубалем і паровичником за жарт, і навіть перед капітаном безнастанно сміялися. Серед них Карл помітив і посудницю Ліну, котра, весело підморгуючи йому, одягала фартух, який матрос шпурнув додолу; виявилось, що він належав їй.

Прямуючи за матросом, Карл і дядько вийшли з канцелярії й завернули у невеличкий коридор, який через кілька кроків привів їх до маленьких дверей, звідки вони короткими сходами спустилися до приготованого для них човна. Матроси в човні, коли їхній командир скочив туди одним стрибком, – повскакували і відсалютували. Сенатор саме напучував Карла, щоб той спускався обережно, як Карл ще на верхньому східці раптом зайшовся плачем. Сенатор обняв його правою рукою за ший, пригорнув до себе, а лівою погладив по голові. Так, притулившись один до одного, вони східцем за східцем спустилися в човен, де сенатор знайшов Карлові зручне місце якраз навпроти себе. Потім він зробив знак, матроси відштовхнулись від корабля і відразу щосили завеслували. Щойно вони відпливли на кілька метрів, як Карл несподівано побачив, що пливуть вони з того боку корабля, на який виходять вікна головної каюти. З усіх трьох вікон визирали Шубалеві свідки і так приязно бажали їм щасливої дороги й махали руками, що навіть дядько подякував їм, а один матрос умудрився послати рукою поцілунок, не перестаючи гребти. Справді було так, наче ніякого паровичника більше не існувало. Карл, який майже торкався своїми колінами дядькових, пильно подивився йому у вічі, і його взяв сумнів, чи зможе цей чоловік коли-небудь заступити йому паровичника. Втім, і дядько ухилився від його погляду і дивився на хвилі, що гойдали їхній човен.

Дядько

До нових умов у дядьковому домі Карл призвичаївся хутко. Втім, дядько і сам радо йшов йому назустріч у кожній дрібниці, й Карлові ніколи не доводилося чекати, поки його навчать недобрі пригоди, що переважно так отруюють світання життя на чужині.

Кімната Карлова була розташована на шостому поверсі будинку, п'ять нижніх поверхів якого, до котрих у глибині додавалися ще й три підземні, займало дядькове підприємство. Світло, що проникало до його кімнати крізь два вікна і балконні двері, знову й знову захоплювало Карла, коли він уранці входив сюди зі своєї маленької кімнатки. Де ж би йому довелося мешкати, якби він причалив до берега бідним малим прибульцем? Атож, можливо, – і це дядько на підставі знання закону про імміграцію вважав навіть дуже ймовірним, – його навіть не впустили би до Сполучених Штатів, а відіслали б назад додому, не надто переймаючись тим, що вітчизни в нього вже не було. Бо ж розраховувати на співчуття тут не випадало, і все, що Карл читав щодо цього про Америку, цілком справдилося; здавалося, лише щасливці насправжки втішаються тут своїм щастям серед безтурботних облич, які їх оточують.

Вузкий балкон тягнувся по всій довжині кімнати. Але те, що в Карловому рідному місті, безсумнівно, правило б за найвищий оглядовий пункт, тут дозволяло хіба що оглядати одну-єдину вулицю, що губилася між двома рядами просто-таки обрубаних будинків, а тому здавалося, ніби вона летіла вдалину, де в густому тумані підносилися велетенські обриси якогось собору. А вранці, й увечері, і в снах ночі на цій вулиці відбувався незмінно щільний рух, який згори скидався на мішанину спотворених людських постатей і дахів усіляких екіпажів, яка знов і знову зливалася з чимраз новими початками і з якої поставала ще одна, помножена й дика суміш галасу, порохів і запахів, і все це осявало і пронизувало величне світло, що його знов і знов розсіювали, відносили та знову сумлінно приносили ця сила-силенна предметів і яке здавалося засліпленому оку таким тілесним, ніби над цією вулицею раз по раз з усіх сил розтрощувалася шибка, що все покривала.

Обережний у всьому дядько радив Карлові поки що ні до чого серйозно не братися; придивлятися, вивчати – будь ласка, проте не захоплюватися. Бо ж перші дні європейця в Америці, казав він, можна порівняти з народженням, і навіть якщо тут, щоб тільки Карл не лякався даремно, швидше до всього звикаєш, ніж якби ти увійшов з потойбіччя у світ людей, однак слід враховувати, що перше враження завжди ненадійне, і тому не можна давати всім наступним судженням, з яких хотів би виходити в своєму тутешньому житті, збити тебе на манівці.

Сам він знав новоприходьків, які, замість триматися згідно з цими надійними засадами, цілими днями стовбичили на балконі та, як ті заблукані вівці, витріщалися на вулицю. Мимоволі зіб'єшся з пантелику! Цю самотню бездіяльність, задивлену в запрацьований нью-йоркський день, либонь, і може дозволити собі хтось, хто подорожує задля власної втіхи; можливо, вона, хай і не беззастережно, корисна, але тому, хто тут залишитиметься, вона рокує на згубу, це саме той випадок, коли це слово можна вжити спокійнісінько, навіть якщо воно є певним перебільшенням. І справді, дядько завжди невдоволено кривився, коли під час одного зі своїх візитів – а бував він у Карла лише раз на день, до того ж у найрізноманітніший час, – заставав небожа на балконі. Юнак незабаром і сам це помітив, тому по спромозі відмовляв собі у втісі постояти там.

Зрештою, це була аж ніяк не єдина його втіха. В його кімнаті стояв американський письмовий стіл щонайкращого гатунку, такий, про який батько мріяв собі роками, намагаючись придбати його за доступною йому недорогою ціною на різних аукціонах, і з чим йому через обмежені засоби все ніяк не вдавалося. Звісно, годі було навіть порівнювати цей стіл із тими немовбито американськими бюрками, що мандрують Європою з аукціона на аукціон. У верхній його частині, приміром, були сотні шухлядок найрізноманітніших розмірів, і навіть пре-

зидент Сполучених Штатів знайшов би котрусь, містку, для всіх своїх паперів, до того ж збоку був ще й регулятор, і, покрутивши важіль, можна було здійснити найрізноманітніші переоблаштування і встановити шухлядки по-новому, як кому заманеться. Тоненькі бічні перегородки повільно опускалися, перетворюючись на дно або ж верх новопосталих шухлядок; варто було один раз крутнути корблю, і вся верхня частина столу виглядала зовсім інакше, і все залежало від того, чи крутити її поволі, чи шалено швидко. То був найновіший винахід, але він викликав у Карла живі спогади про вертеп, що його показували у них удома на різдвяному ярмарку зачудованим дітям, і Карл, закутаний у зимове вбрання, теж частенько стояв перед ним, непинно порівнюючи оберти корблі, що нею орудував такий собі старигань, із дією вертепу, із рвучким просуванням Трьох Царів, сяянням звізди і притугою життя у святій стайні. І завжди йому здавалося, що мати, яка стояла позаду, не надто уважно спостерігає за цими подіями; він тягнув її до себе, поки вона не притулялася до його спини, і гучними вигуками привертав її увагу до непомітних деталей, наприклад, до зайчика, який в траві на передньому плані то ставав на задні лапки, то знову кидався навтіки; врешті-решт мама затискала йому рота і, мабуть, знову западала в оту свою неуважність. Звісно, стіл був зроблений не в ім'я таких спогадів, але в історії його винаходу, ймовірно, було присутнє щось невиразно схоже на Карлові спогади. Дядькові, на відміну від Карла, цей стіл нітрохи не подобався, він просто хотів купити небожеві порядний письмовий стіл, а нині всі вони були обладнані таким новозаведенням; перевага їх полягала в тому, що цю штуковину можна було невеликим коштом припасувати і до столів старих. Так чи інакше дядько не забув порадити Карлу по змозі взагалі не вживати регулятор; щоб підкріпити дієвість ради, дядько заявив, що механізм, мов, вкрай чутливий, легко направити його стане дорого. Неважко було здогадатися, що подібні зауваження були звичайніськими вивертами, хоча, з іншого боку, слід зазначити, що заблокувати регулятор було дуже легко, чого дядько, втім, не зробив.

У перші дні дядько і Карл, зрозуміло, часто розмовляли; тоді-таки Карл розповів, що вдома трошки, втім, охоче грав на фортепіано, щоправда, опанував хіба ази, і то за допомогою матері. Карл цілком усвідомлював, що така розповідь – одночасно і прохання про фортепіано, але він вже доволі розгледівся, щоб зрозуміти: труситися над копійкою дядькові не випадає. А проте, це його прохання було виконане не відразу, лише днів за вісім дядько мало не мимоволі, зізнався, що фортепіано привезли і Карл може, якщо бажає, побачити, як його підніматимуть нагору. Заняття це було хоча і неважке, але попри все те не набагато легше за саме перевезення, бо в будинку був спеціальний вантажний ліфт, куди легко вліз би цілий фургон меблів, – у цьому-то ліфті і підняли інструмент в кімнату Карла. Сам Карл міг, звичайно, поїхати в тому самому ліфті разом з інструментом і вантажниками, але, що поруч був робочий пасажирський ліфт, то Карл піднявся на ньому, за допомогою особливого важеля тримаючись увесь час на рівні сусіднього ліфта і через скляну перебірку пильно розглядаючи прекрасний інструмент, який тепер він мав у своїх руках. Коли фортепіано вже стояло в кімнаті і Карл узяв перші ноти, він так по-дурному зрадив, що, замість грати далі, схопився, відійшов на кілька кроків і, взявшись у боки, вирішив просто помилуватися подарунком. Акустика в кімнаті теж була чудова і сприяла тому, щоб первісне відчуття, ніби його поселили в якомусь залізному будинку, розвіялося. Адже справді будинок здавався залізним тільки зовні, в кімнаті нічогосінько такого не впадало у вічі, і ніхто не зміг би виявити в її оздобленні жодної дрібниці, яка бодай якось могла зіпсувати ідеальний затишок. Попервах Карл багато чого очікував від своєї гри на фортепіано і навіть насмілювався перед сном подумувати про те, як би йому через цю музику безпосередньо вплинути на американське життя. Дивне, щоправда, виникало відчуття, коли він у розкритих, звернених на галасливу вулицю вікнах грав стару солдатську пісню своєї батьківщини, що її солдати співають вечорами, влаштувавшись у казармі на підвіконнях і дивлячись на похмурий плац, – але варто було йому кинути погляд на вулицю, і він бачив: вона та ж сама – дрібна частинка велетенського кругообігу, який неможливо зупинити ні на секунду, якщо не знаєш

ті сили, що його урухомлюють. Дядько терпів гру на фортепіано, нічого проти не говорив, тим більше що Карл, знову-таки на догоду дядькові, лише зрідка дозволяв собі помузичити; проте ж дядько приніс йому ноти американських маршів і, звичайно, національного гімну теж, але самою лише втіхою від музики, мабуть, не пояснити, чому одного разу він без жодного натяку на жарт запитав Карла, чи не хоче той навчитися грати також на скрипці або валторні.

Певна річ, вивчення англійської мови було найпершим і найважливішим завданням Карла. Молодий викладач комерційного коледжу приходив о сьомій ранку, коли Карл уже сидів з зошитами за письмовим столом або міряв кроками кімнату, вивчаючи що-небудь напам'ять. Карл прекрасно розумів, що англійську слід опанувати якнайшвидше, до того ж це найкраща нагода потішити дядька своїми швидкими успіхами. І справді, якщо спочатку спілкування з дядьком мовою його нової батьківщини зводилося до вітальних і прощальних фраз, то незабаром чимраз більша частина розмов точилась англійською, завдяки чому, природно, теми дедалі більше набували довірчого характеру. Перший американський вірш, опис пожежі², який Карл одного вечора продекламував дядькові, завдало тому неабиякої втіхи. Вони обидва стояли тоді біля вікна в кімнаті Карла; дядько, поглядаючи на те, як темніє небо, повільно відбивав ударами ритм вірша, а Карл стояв при ньому і зі скляними очима долав важкі строфи.

Що вільніше Карл володів англійською, то наполегливіше дядько виявляв бажання звести його зі своїми знайомими і тільки про всяк випадок розпорядився, щоб при таких зустрічах поруч з Карлом поки перебував і його викладач. Найперший, кому одного разу вранці представили Карла, був стрункий, неймовірно гнучкий юнак – дядько ввів його в кімнату, – солодкий на мову. Він був, мабуть, з тих багатьох, з погляду батьків-мільйонерів, синів-невдах, життя яких спливало таким чином, що людина звичайна не могла без душевного болю простежити хоча б один, вибраний навмання, день такого молодика. А той, немов знаючи про це або здогадуючись і наче намагаючись у міру сил цьому протистояти, так і випромінював щастя, змушуючи губи й очі сяяти незнищеною посмішкою, зверненою до самого себе, співрозмовника і всього світу.

Із цим юнаком, якого було звати Мак, із цілковитої згоди дядька було домовлено щоранку о пів на шосту разом їздити верхи – чи то в манежі, чи надворі. Карл, щоправда, спочатку вагався приставати на це, бо ж іще ніколи не сидів на коні й волів би спершу трохи повчитися їздити, але дядько і Мак так його вмовляли, подаючи їзду верхи як суцільне задоволення та корисну для здоров'я вправу, а зовсім не як якесь мистецтво, що він урешті погодився. Це, втім, означало, що вставати йому доводилося вже о пів на п'яту, і йому часто було від цього дуже прикро, бо тут, мабуть, унаслідок постійної уважності, яку йому доводилося виказувати весь день, він просто-таки потерпав від непереборного бажання спати, та вже в лазничці жаль цей незабаром розсіювався. Над усією ванною, вздовж і виширину, простягалося ситко душу, – який однокласник удома, хай навіть найбагатший, мав щось подібне, до того ж тільки в особисте розпорядження, – і в цій ванні, де можна було розкинути руки, Карл лежав, випроставшись, і пускав на себе струмені літньої, гарячої, знову літньої і нарешті крижаної води, як заманеться, чи над частиною, чи над усією поверхнею ванни. Він лежав там, наче ще насолоджується сном, а надто любив ловити заплющеними повіками останні поодинокі краплі, які потім стікали обличчям.

У школі верхової їзди, куди його підвозив високий дядьків автомобіль, на нього вже чекав професор англійської, тоді як Мак завжди без винятку приходив перегодом. Та, зрештою, хай собі запізнюється на здоров'я, бо справжня жвава їзда розпочиналася щойно тоді, коли приходив він.

² Йдеться, найпевніше, про один із віршів першої американської поетеси Анни Бредстріт (1612—1672), яка в дитинстві пережила пожежу, через що частина її творчості має на собі позначку цього лиха.

Хіба не ставали дибки коні зі свого дотеперішнього півсну, коли він заходив, хіба не ляскав голосніше батіг у приміщенні, хіба не з'являлися раптом на довколишніх галереях усілякі люди, глядачі, конюхи, учні чи бозна-хто ще? Зате Карл використовував час перед Маковим прибуттям, щоби бодай трохи позайматися хай навіть найпримітивнішими попередніми вправами. Там був якийсь довготелесий чолов'яга, що сьгавав до найвищих кінських спин, ледь піднісши руку, і саме він давав Карлові ці уроки, що завжди тривали заледве чверть години. Карлові успіхи не були неймовірними, і він мав постійну нагоду як слід засвоїти численні англійські прокльони, що їх він під час цієї науки захекано вигукував своєму викладачеві англійської, котрий завжди стояв, прихилившись до незмінно того самого одвірка, і виглядав украй сонно. Втім, майже все невдоволення від їзди припинялося, коли прибував Мак. Довготелесого чолов'ягу відсиляли, і вже незабаром у ще напівтемній залі не було чути нічого, крім копит коней у клусі, і не видно майже нічого, крім піднесеної Макової руки, якою він віддавав Карлові команди. За півгодини такого вдоволення, що проминало, як сон, усе зупинялося, Мак дуже поспішав, прощався з Карлом, іноді плескав його по щоці, коли був особливо задоволений його їздою, і зникав, від того поспіху навіть не виходячи разом із Карлом у двері. Тоді Карл забирав професора до авта, й вони їхали на урок англійської здебільшого довкільними шляхами, бо, їдучи крізь колотнечу великої вулиці, яка навпростець вела від дядькового дому до манежу, вони згаяли би забагато часу. До речі, принаймні цей супровід професора англійської незабаром припинився, бо Карл дорікав собі, що непотрібно змушує приходити до манежу втомленого чоловіка, тим більше, що спілкування англійською з Маком було вкрай просте, і він попросив дядька звільнити професора від цього обов'язку. По коротких розмислах дядько вдовольнив і це прохання.

Багатенько часу минуло, перш ніж дядько наважився дозволити Карлові бодай кинути оком на своє підприємство, попри те, що Карл часто просив його про це. То було щось на кшталт комісійного і перевізницького підприємства, що його, наскільки Карл пригадував, в Європі, мабуть, і не знайдеш. Бо ж підприємство займалося посередницькою торгівлею, проте не возило товари, скажімо, від виробника споживачеві чи, хай буде, торгівцям, а постачало всі товари та первинні продукти великим фабричним картелям і між ними. А відтак це було підприємство, що охоплювало разом закупівлі, склади, перевезення і збут велетенських обсягів, а тому воно мусило підтримувати дуже докладний безперервний телефонний і телеграфний зв'язок із клієнтами. Зала телеграфів була не меншою, а значно більшою за телеграфний пункт у його рідному місті, куди Карл якось заходив із однокласником, який мав там знайомства. Куди не глянь, у залі телефонів відчинялись і зачинялись двері телефонних кабінок і лунало несамолюбне дзеленчання. Дядько відчинив найближчі двері, і там, у сліпучому електричному світлі, було видно службовця, байдушого до будь-яких звуків дверей; на голові в нього був закріплений сталевий обруч, який притискав йому до вух слухавки. Права рука лежала на століку, мов була якась особливо тяжка, і лише пальці, що тримали олівець, тріпотіли нелюдськи рівномірно і швидко. У словах, що він їх промовляв у мікрофон, він був дуже ощадливий, і часто було помітно, що йому навіть є що заперечити співрозмовникові, докладніше його про щось розпитати, та слова, які він чув, змушували його, перш ніж він міг здійснити свій намір, опускати очі й писати далі. Та він і не мусив говорити, як тихо пояснив Карлові дядько, бо ті самі повідомлення, які приймав цей чоловік, одночасно приймали ще два службовці, а потім порівнювали, щоби по змозі уникнути помилок. Тієї миті, коли дядько з Карлом виходили з дверей, туди пірнув якийсь практикант і вийшов із уже списаним папером. Через залу відбувався невпинний рух людей, які сновигали туди-сюди. Ніхто не вітався, вітання тут було скасоване, кожен пристосовувався до кроків попередника і дивився на підлогу, якою прагнув пройти якнайшвидше, або ж вихоплював поглядом не більш ніж окремі слова або числа з паперів, які тримав у руці та які тріпотіли від цього бігу підтюпцем.

– Ти справді багато досягнув, – сказав якимось Карл під час одного з цих переходів підприємством; для того, щоби бодай побіжно оглянути його, знадобилось би багато днів, навіть якби просто зазирнути в кожне відділення.

– І все це тридцять років тому започаткував я сам, так і знай. Я мав тоді в портовій дільниці маленьку крамничку, і коли там за день відвантажували п'ять ящиків, то це вже було багато, і я йшов додому, мало не лускаючи з гордошів. А сьогодні в мене треті за величиною склади в порту, а в тій крамничці тепер їдальня і комірчина шістдесят п'ятої групи моїх носіїв.

– Та це межує з дивом! – вигукнув Карл.

– Тут усе так швидко відбувається, – сказав дядько, припиняючи розмову.

Якимось дядько прийшов якраз перед вечерею, що її Карл, як звичайно, збирався укласти сам, і попросив його негайно вбрати чорний костюм і йти з ним на вечерю, на якій будуть двоє його друзів-підприємців. Поки Карл перевдягався в сусідній кімнаті, дядько вмотивувався за письмовий стіл і переглянув саме завершене завдання з англійської, ляснув долонею по столі й голосно вигукнув: «Справді бездоганно!» Без сумніву, одягання пішло краще, коли Карл почув цю похвалу, та він і справді почувався в англійській уже доволі впевнено.

У дядьковій їдальні, яку він пам'ятав іще з першого вечора свого прибуття, йому назустріч підвелися двоє високих огрядних чоловіків, один якийсь пан Грін, а другий пан Поллундер, як з'ясувалося в застільній розмові. Бо не у дядьковому звичаї було зронити навіть побіжне слівце про якихось знайомих, і він завжди залишав за Карлом право самому достерегти все потрібне чи цікаве. Оскільки під час самої вечері обговорювали лише ділові справи, що для Карла означало добрий урок підприємницького слів-ництва, а його самого полишили тихо споживати свою їжу, ніби він дитина, котрій передусім треба як слід попоїсти, пан Грін нахилився до Карла і спитав, явно намагаючись говорити якнайвиразнішою англійською, про його перші найзагальніші американські враження. Посеред цвинтарної тиші Карл, позираючи на дядька, доволі докладно відповідав, намагаючись завоювати прихильність іще й ледь по-ню-йоркському забарвленою манерою. На один вираз засміялися впереміш навіть усі троє панове, і Карл уже злякався, що припустився якоїсь грубої помилки, та ні, він, як пояснив йому пан Поллундер, сказав навіть щось вельми дотепне. Цьому панові Поллундеру взагалі, як здавалося, Карл особливо сподобався, і доки дядько з паном Гріном знову заглибилися в ділові розмови, пан Поллундер підсунув його крісло ближче до себе, спершу заходився випитувати про його ім'я, походження і подорож, аж поки врешті, щоби дати Карлові трохи перепочити, сміючись і кашляючи, сам завів розповідь про себе, свою доньку, з якою він живе разом у невеличкому маєтку неподалік від Нью-Йорка, де, втім, може проводити тільки вечори, бо ж він банкір, і професія на весь день затримує його в Нью-Йорку. Карла тут-таки якнайсердечніше було запрошено завітати до цього маєтку, такий новоспечений американець, як Карл, із певністю іноді має потребу відпочити від Нью-Йорка. Карл негайно спитав дядькового дозволу прийняти це запрошення, і дядько на позір охоче погодився, не називаючи, втім, якоїсь певної дати і навіть не намагаючись поміркувати про неї бодай приблизно, як цього могли би сподіватися Карл і пан Поллундер.

Та вже другого дня Карла викликали до дядькового бюро – тільки в цьому будинку дядько мав десять різних бюро, – де він застав дядька і пана Поллундера: обоє лежали у фотелях і були доволі маломовні.

– Пан Поллундер, – сказав дядько, у присмерку кімнати його ледве можна було розгледіти, – пан Поллундер приїхав, щоби забрати тебе до свого заміського маєтку, як ми говорили вчора.

– Я й не знав, що це має бути вже сьогодні, – відказав Карл, – інакше я був би вже готовий.

– Якщо ти не готовий, то ліпше перенесімо ці відвідини на інший раз, – запропонував дядько.

– Але ж які приготування! – вигукнув пан Поллундер. – Юнак завжди готовий!

– То не через нього, – сказав дядько, обернувшись до гостя, – але йому все одно довелося б іще піднятися до кімнати, і це вас затримало би.

– І на це є досить часу, – сказав пан Поллундер, – я врахував і цю затримку і навмисно раніше закінчив сьогодні справи.

– Бачиш, – мовив дядько, – які незручності справляють твої відвідини вже тепер.

– Мені дуже прикро, – сказав Карл, – але я миттю повернуся, – і вже хотів був летіти.

– Тільки без зайвого поспіху, – заспокоїв пан Поллундер. – Ви не справляєте мені ані найменших незручностей, ваші відвідини для мене суцільна втіха.

– Пропустиш завтра урок верхової їзди, ти вже скасував його?

– Ні, – сказав Карл. Ці відвідини, якими він так тішився, мало-помалу докучали. – Адже я не знав...

– І ти все одно збираєшся їхати? – запитав дядько.

Пан Поллундер, ця привітна людина, прийшов на допомогу:

– Дорогою туди ми затримаємося коло манежу і все залагодимо.

– Це вже звучить краще, – сказав дядько. – Але ж Мак чекатиме на тебе.

– Чекати не чекатиме, – мовив Карл, – але справді прийде.

– Отож? – сказав дядько, так ніби Карлова відповідь не була жоднісіньким виправданням.

І знову вирішальні слова промовив пан Поллундер:

– Але ж Клара, – це була донька пана Поллундера, – вона ж чекає на нього вже сьогодні увечері, а вона має першість перед Маком, чи не так?

– Безперечно, – погодився дядько. – То біжи вже до своєї кімнати, – і він кілька разів, немов проти волі, вдарив руками по бильцях фотеля. Карл був уже в дверях, коли дядько ще затримав його запитанням: – Але на урок англійської завтра рано ти ж повернешся?

– Отакої! – вигукнув пан Поллундер і повернувся, наскільки це дозволяла його огрядність, від несподіванки у своєму фотелі. – Хіба не вільно йому принаймні завтрашній день провести за містом? Я тоді привіз би його післязавтра рано.

– В жодному разі, – відповів дядько. – Я не можу дозволити так занедбувати його навчання. Згодом, коли він уже міцно стоятиме на ногах у налагодженому професійному житті, я радо дозволю тим же йому приймати такі люб'язні й почесні запрошення.

«Що за суперечності!» – подумав Карл.

Пан Поллундер засмутився.

– Але ж один вечір і одна ніч – це й справді майже зовсім нічого.

– Я теж такої думки, – мовив дядько.

– Доведеться вдовольнитися тим, що є, – сказав пан Поллундер, уже знову сміючись.

– Тож я чекаю! – гукнув він Карлові, що, позаяк дядько нічого більше не казав, мерщій пішов. Повернувшись незабаром, уже готовий у дорогу, він застав у бюрі самого тільки пана Поллундера, дядько кудись пішов. Пан Поллундер радісно потис Карлові обидві руки, ніби намагаючись з усіх сил пересвідчитися, що тепер уже Карл справді їде. Карл, іще розпашілий від поспіху, і собі потис руки пана Поллундера, він тішився, що вирушає на прогулянку.

– А дядько не розсердився, що я їду?

– Та ні! Все це він говорив не так поважно. Просто він бере ваше виховання близько до серця.

– Він сам вам сказав, що то не було так поважно?

– О, так, – сказав пан Поллундер протягло, на підтвердження того, що не вміє брехати.

– Дивно, як неохоче він дозволив мені відвідати вас, попри те, що ви його приятель.

Пан Поллундер, хоч і не визнав цього відверто, теж не міг знайти цьому пояснення, й обидва вони ще довго, їдучи в автомобілі пана Поллундера крізь теплий вечір, про це розмірковували, хоч і відразу завели мову про інші речі.

Вони сиділи близько один коло одного, і пан Поллундер, розповідаючи, тримав Карла за руку. Карлові кортіло якомога більше почути про панну Клару, так ніби він нетерпеливився від довгої їзди й прагнув потрапити на місце за допомогою розповіді раніше, ніж у дійсності. Попри те, що він іще ніколи не їздив увечері нью-йоркськими вулицями, а на хідниках і дорогах щомиті, як у вихорі, змінюючи напрям, носився галас, спричинений ніби не людьми, а чужою стихією, Карл, намагаючись докладно сприймати слова пана Поллундера, переймався нічим іншим, як тільки його темною камізелькою, на якій навскоси спокійно звисав золотий ланцюжок. Із вулиць, на яких публіка летіла у великому неприхованому страху запізнитися, а авта на якнайвищій швидкості напірали на театр, вони крізь перехідні дільниці виїхали в передмістя, де кінні поліцаї знову й знов скеровували їхній автомобіль у бічні вулички, бо великі вулиці були заповнені демонстраціями працівників металургії, що оголосили страйк, і на перехрестях було дозволено лише найнеобхідніший рух. Коли ж автомобіль, виїздячи із цих темних, лунких завулків, перетинав одну із цих схожих на площу вулиць, із обох боків відкривалася перспектива, яку ніхто не був у змозі простежити очима до кінця, тротуари, переповнені натовпом, що рухався малесенькими крочками, чий спів був злагодженіший, ніж поодинокий людський голос. Натомість на дорозі, яку тримали вільною, тут і там виднівся поліцай на непорушному коні, або люди, що несли прапор, або ж обписані, натягнені через вулицю полотнища, чи були оточені співпрацівниками і звістовими робітничих ватажків, або вагон електричного трамвая, що не встиг вчасно втекти, а тепер стояв порожній і темний, а водій і кондуктор сиділи на платформі. Невеличкі гуртки цікавих стояли на великій відвалі від справжніх демонстрантів, не покидаючи своїх місць, хоч і нічогісінько не тямили в тому, що насправді відбувається. Зате Карл радо прихилився до руки, якою пан Поллундер обійняв його, переконаність, що він незабаром уже буде бажаним гостем ув освітленому, оточеному мурами замиському будинку, що його стерегли пси, дуже добре на нього діяла, і навіть якщо через сонливість, що помалу напливала на нього, він і не сприймав усього, що говорив пан Поллундер, непомилково чи принаймні без розривів, то час від часу таки брав себе в руки, протирав очі, щоби знову на мить пересвідчитися, чи зауважив пан Поллундер його сонливість, бо будь-якою ціною хотів цього уникнути.

Заміський дім під Нью-Йорком

– Приїхали, – сказав пан Поллундер саме в один із тих моментів, коли Карл кудись забіг думками. Автомобіль зупинився перед заміським будинком, який, на зразок заміських будинків багатіїв в околицях Нью-Йорка, був більший і вищий, ніж зазвичай потрібно заміським будинкам, покликаним служити тільки одній родині. Та що освітлена була лише нижня частина дому, то взагалі годі було оцінити, який він заввишки. Перед домом шелестіли каштани, між якими – грати були вже відчинені – коротка доріжка вела до парадного ганку.

Виходячи з автомобіля, добряче втомлений Карл подумки відзначив, що поїздка випала довгенька. У тіні каштанової алеї він почув, як поруч озвалася дівчина:

– Ось нарешті і пан Якоб.

– Моє прізвище Росман, – відгукнувся Карл і потиснув простягнуту йому руку дівчини, обриси якої він тепер розрізняв.

– Він племінник Якоба, – пояснив пан Поллундер, – і зветься Карл Росман.

– Це аніскілечки не применшує нашої радості вітати його тут, – сказала дівчина, якій не надто залежало на іменах. Попри те, Карл, крокуючи між паном Поллундером і дівчиною в бік дому, ще встиг запитати:

– А ви панна Клара?

– Так, – сказала вона, і ось уже з дому впало трохи більше світла на її обличчя, яке вона повернула до нього, – просто не хотіла знайомитися в темряві.

«Невже вона чекала нас біля брами?» – подумав Карл, поступово прокидаючись від ходи.

– До речі, в нас сьогодні ще один гість, – сказала Клара.

– Ні, тільки не це! – невдоволено скрикнув пан Поллундер.

– Пан Грін, – сказала Клара.

– Коли він приїхав? – спитав Карл, наче охоплений якимось передчуттям.

– Тільки-но. Хіба ви не чули його автомобіля перед вашим?

Карл подивився на Поллундера, щоби довідатися, як він оцінює всю цю справу, але той, запхавши руки в кишені штанів, лише трохи важче ступав, ідучи.

– Якщо мешкати недалеко за Нью-Йорком, це нічого не дає, тут не сховаєшся від небажаних гостей. Ми конче мусимо переселитися ще далі. Хай навіть мені доведеться півночі добиратися додому.

Вони зупинилися на парадних сходах.

– Але ж пан Грін уже давно в нас не бував, – сказала Клара, що, вочевидь, цілком поділяла батькову думку, просто хотіла трохи його заспокоїти.

– Але чому він приїздить саме сьогодні увечері? – спитав пан Поллундер, і гнівна промова вже ладна була скотитися з його товстої нижньої губи, що звисала важким кавалком м'яса, а тому й напрочуд легко урухомлювалася.

– От власне! – вигукнула Клара.

– Може, він незабаром піде, – докинув Карл і сам здивувався, в якій згоді перебуває з цими ще вчора цілком незнайомими людьми.

– О, ні, – сказала Клара, – він має якусь важливу справу до тата, і її обговорення, ймовірно, потриває довго, бо він уже жартома погрозив мені, що якщо я хочу бути ввічливою господинею, то муситиму слухати до рання.

– Цього ще бракувало. Таж він залишиться на ніч, – зойкнув Поллундер, наче підтвердивши цим свої найгірші побоювання. – Мені справді хочеться, – сказав він, розпогоджуючись від нової думки, – мені справді хочеться знову посадити вас, пане Росман, в авто й відвезти назад до дядька. Сьогоднішній вечір уже від початку перебитий, а хто знає, коли найближчим

часом ваш дядько знову зволить вас нам відступити. Але якщо я вже сьогодні завезу вас назад, тоді він не зможе найближчим часом вас не відпустити.

І він уже вхопив Карла за руку, щоби здійснити свій план. Однак Карл не зрушив із місця, та й Клара попросила залишити його, бо ж принаймні їй із Карлом жодною мірою не зможуть перешкодити, врешті-решт, і Поллундер помітив, що навіть його власне рішення не таке вже й тверде. До того ж – і це, мабуть, було вирішальним – із найвищого сходового майданчика вже зненацька почулося, як пан Грін гукає в сад:

– Та де ж ви запропастилися?

– Ходіть, – сказав Поллундер, ступаючи на сходи. За ним ішли Карл і Клара, розглядаючи одне одного при світлі.

«Її червоні уста», – сказав собі Карл і подумав про губи пана Поллундера і про те, як гарно вони відтворилися в доньці.

– Після вечері, – так сказала вона, – ми, якщо лише ви не заперечуєте, відразу підемо до моєї кімнати, аби принаймні позбутися цього пана Гріна, якщо вже тато змушений ним займатися. І тоді ви не відмовите мені в люб'язності заграти щось на фортепіано, бо тато вже розповідав, як добре ви це вмієте; я натомість, на жаль, геть нездарна до музики і навіть не торкаюся інструмента, хоча, власне кажучи, дуже люблю музику.

Карл ще й як погодився на Кларино пропозицію, хоча йому й хотілося залучити до їхнього товариства і пана Пол-лундера. Втім, перед велетенською постаттю Гріна – до Поллундерових розмірів Карл власне щойно звик, – що поволі виростала перед ними, спускаючись східцями, у Карла розчинилася будь-яка надія якось звільнити пана Поллундера від цього чоловіка.

Пан Грін зустрів їх дуже покvapливо, так ніби належало чимало надолужити, взяв пана Поллундера за лікоть, а Карла з Кларою пропхав поперед себе до їдальні, що, передусім завдяки квітам на столі, які напівздіймалися з оберемків свіжого листя, виглядала дуже святково і тому подвійно змушувала пошкодувати про присутність перешкоди в особі пана Гріна. Не встиг іще Карл, чекаючи при столі, доки посідають решта, втішитися, що великі скляні двері в сад залишаться відчинені, бо крізь них, мов до альтанки, долинали сильні пахощі, як пан Грін, сопучи, вже заходився їх зачиняти, нахилився до нижньої засувки, потягнувся до верхньої, і все це так по-молодечому прудко, що прислужникові, який кинувся був допомагати, вже не було що там робити. Першими словами пана Гріна за столом були вирази здивування, як це Карлові вдалося дістати дядьків дозвіл на ці відвідини. Підносячи до рота ложку за ложкою, повні юшки, він узявся витлумачувати направо Кларі, а наліво пану Поллундеру, чому він так дивується, і як дядько чуває над Карлом, і яка велика дядькова любов до Карла, так що її ледве вже можна назвати просто любов'ю дядька.

«Не досить, що він непотрібно сюди втручається, то ще й пхає свого носа між мною і дядьком», – думав Карл і не міг проковтнути ані ложки золотистої юшки. А тоді не захотів, щоби помітили, який він невдоволений, і взявся німо вливати в себе ту юшку.

Вечеря тяглася поволі, як тортури. Лише пан Грін і, можливо, ще й Клара були жваві й вряди-годи знаходили нагоду коротенько засміятися. Пан Поллундер лише кілька разів долучився до розмови, коли пан Грін заводив мову про справи. Втім, скоро він припинив і ці розмови, і пан Грін знову і знову мусив заставати його зненацька. До речі, йому залежало на тому, – і тоді сталося так, що Кларі довелося звернути увагу Карлові, який прислухався, ніби почув якусь небезпеку, що печеня вже перед ним і що він на вечері, – аби наголосити, що він від початку не мав наміру складати цей несподіваний візит. Бо навіть якщо справа, про яку ще слід було поговорити, і була особливо пильна, то принаймні найважливіше можна було обговорити сьогодні в місті, а другорядніше залишити на завтра чи ще колись. А так він справді начебто був у пана Поллундера ще задовго до кінця робочого дня, проте не застав його, тож був змушений зателефонувати додому, що не ночуватиме там, і виїхати сюди.

– В такому разі я змушений попросити вибачення, – сказав Карл голосно, перш ніж у когось з'явився час відповісти, – бо це я завинив у тому, що пан Поллундер покинув сьогодні свої справи раніше, тому мені дуже прикро.

Пан Поллундер прикрив велику частину лица серветкою, а Клара хоч і усміхалася, однак то не був співчутливий усміх, а такий, що мав намір якось на нього вплинути.

– Не треба жодних перепросин, – сказав пан Грін, який гострими розтинами саме розбирав на частини голуба, – навпаки, я тільки радий провести вечір у такому приємному товаристві, замість самотньо споживати вечерю вдома, де мене обслуговує домогосподарка, така стара, що вже навіть шлях від дверей до мого столу дається їй важко, і я надовго можу відкинутися на кріслі, спостерігаючи за нею на цьому шляху. Тільки недавно я домігся, щоби страви до дверей їдальні підносив служник, але шлях від дверей до мого столу належить винятково їй, якщо я добре все розумію.

– Господи милосердний, – вигукнула Клара, – оце так вірність!

– Так, є ще вірність на світі, – сказав пан Грін, підносячи шматок до рота, де страву, як Карл випадково помітив, одним махом підхопив язик. Його мало не знудило, і він підвівся. Майже водночас пан Поллундер і Клара схопили його за руки.

– Сидіть ще, – сказала Клара. А коли він знову сів, прошепотіла йому на вухо: – Незабаром ми разом зникнемо. Потерпіть.

Тим часом пан Грін преспокійно віддавався своїй їжі, так ніби заспокоювати Карла було найприроднішим завданням пана Поллундера і Клари, коли він викликав у нього нудоту.

Вечеря особливо затягалася через докладність, із якою пан Грін обходився з кожною стравою, навіть будучи готовий невтомно приймати все нові й нові; виглядало на те, що йому справді хочеться добряче відпочити від своєї старої розпорядниці. Вряди-годи він нахваляв мистецтво панни Клари вести господарство, і це їй явно лестило, тоді як Карл постійно силкувався захищати її від нього, ніби то були якісь напади. Втім, пан Грін навіть не думав удовольнитися самою нею, а знай висловлював жаль, не підводячи погляду від тарілки, через вражаючу відсутність апетиту в Карла. Пан Поллундер узяв Карлів апетит під свій захист, хоча на правах господаря мав би також заохочувати Карла їсти. І справді, цей примус, від якого він потерпав упродовж усієї вечері, був такий дошкульний, що, проти власного доброго наміру, Карл витлумачив це висловлювання пана Поллундера як недоброзичливе. Його станові тільки відповідало те, що він то раптом геть недоречно швидко і багато кидався їсти, то за якийсь час знову втомлено опускав виделку і ніж, перетворюючись на найнеповороткішого в цьому товаристві, і служник, що подавав страви, часто не знав, як до нього ставитися.

– Таки завтра ж я розповім панові сенатору, як ви своїм неїдженням скривдили панну Клару, – сказав пан Грін, обмежившись тим, що підкреслив жартівливий тон цих слів лише способом орудувати ножем і виделкою. – Ви тільки-но гляньте на бідолашну дівчину, яка вона засмучена, – продовжував він і взяв Клару за підборіддя. Вона дозволила це й заплющила очі.

– Ах ти, штучко! – вигукнув він, відкинувся на кріслі й розреготався, весь буряковий на лиці, із силою насиченого.

Марно намагався Карл пояснити собі поведінку пана Поллундера. Той сидів перед своєю тарілкою і дивився в неї, немовби насправді найважливіше відбувалося саме там. Він не притягнув Карлового крісла ближче до себе, а коли зрідка говорив, то промовляв до всіх, а Карлові не мав нічого особливого сказати. Натомість терпів, що пан Грін, цей запеклий нью-йоркський парубок, торкається Клари з цілком відвертими намірами, що ображає Карла, Поллундерового гостя, чи принаймні обходиться з ним, ніби з дитиною, та й хтозна, до яких там іще дій підкріплюється і лаштується.

Коли вечеря скінчилася, – вловивши загальний настрій, Грін перший підвівся і якоюсь мірою підвів за собою решту, – Карл підійшов осторонь до одного з великих, переділених тоненькими поперечками вікон, що виходили на терасу, а насправді, як він, придивившись

докладніше, помітив, справжніх дверей. Що залишилося від нехоті, яку пан Пол-лундер і його донька на початку відчували до пана Гріна і яка здалася тоді Карлові трохи незрозумілою? Тепер вони стояли собі любесенько з Гріном і кивали головами. Дим від сигари пана Гріна, подарунка пана Поллундера, тієї товщини, про яку батько вряди-годи розповідав удома як про факт, що він його, правдоподібно, так ніколи на власні очі й не побачив, поширювався на всю залу і розносив вплив пана Гріна навіть у такі закамарки та ніші, куди той сам нізачо не про-ник би. Хоч як далеко Карл стояв, навіть у нього залоскотало в носі, а поведінка пана Гріна, на якого він лише раз крадькома зиркнув зі свого місця, здалася йому мерзенною. Тепер він навіть не виключав, що дядько тому так довго не давав згоди на ці відвідини, бо знав слабкий характер пана Поллундера, а відтак якщо не напевно передбачав Карлову образу при цьому візиті, то принаймні не виключав такої можливості. Та й це американське дівчисько не сподобалося йому, хоча він і не малював її собі набагато гарнішою. Відколи пан Грін нею зайнявся, він був навіть вражений красою, на яку було здатне її обличчя, а особливо блиском її нестримно рухливих очей. Він іще ніколи не бачив, щоби сукня так тісно облягала тіло, невеличкі зморшки на жовтавій, ніжній і цупкій матерії зраджували силу цієї напруги. І все одно Карлові нічого в ній не було до вподоби, і він би радо відмовився від відвідин її кімнати, якби нато-мість міг відчинити двері, на клямку яких він про всяк випадок поклав руки, сісти в автомо-біль, а якщо водій уже спить, самому пішки пройтися до Нью-Йорка. Ясна ніч із прихильною до нього повнею була відкрита кожному, і забоятися там, надворі, Карлові здалося безглуз-дим. Він уявив собі, – і вперше йому стало в цій залі добре, – як зранку, бо пішки він ледве чи дістанеться додому раніше, зробить дядькові несподіванку. Щоправда, він іще ніколи не бував у його спальні, та й узагалі не знав, де вона, але якось уже випитає. А тоді постукає і на формальне: «Увійдіть!» – забіжить до кімнати і застане зненацька коханого дядька, якого досі бачив лише повністю вбраним і застібнутим на всі гудзики, в ліжку, з очима, здивовано зверненими до дверей, у самій нічній сорочці. Саме по собі це, можливо, й не було би нічим надзвичайним, але варто собі тільки уявити, які могло мати наслідки! Може, тоді він уперше поснідає разом зі своїм небожем, дядько в ліжку, він, сидячи на фотелі, сніданок на столику між ними, можливо, цей спільний сніданок перетвориться на постійну звичку, може, внаслідок такого виду сніданку, чого навіть важко було уникнути, вони частіше, ніж як це було досі, раз на день, зустрічатимуться, а тоді, звісно, відкри-тіше один із одним розмовлятимуть. Бо ж уся справа була тільки в бракові цього відкритого спілкування, що сьогодні він був трохи неуваж-ний до дядька чи, краще сказати, непоступливий. А якщо вже йому доведеться залишитися тут на ніч, – на жаль, на це заповідалося, попри те, що його тут покинули стояти коло вікна і розважатися, як сам уміє, – можливо, ці нещасливі відвідини стануть поворотним пунктом на краще в їхніх стосунках із дядьком, та, може, й сам дядько сьогодні ввечері в спальні має подібні думки.

Трохи втішений, він обернувся. Перед ним стояла Клара:

– Невже вам у нас анітрохи не подобається? Невже ви не можете почуватися хоч трохи як вдома? Ходімо, я зроблю останню спробу.

Вона повела його навскоси крізь залу до дверей. За одним із бічних столів сиділи обое панове з якимись ледь шумкими, налитими у високі склянки напоями, невідомими Карлові, що їх він і сам не відмовився би скуштувати. Пан Грін виставив один лікоть на стіл, а лице якомога більше наблизив до пана Поллундера; якби хтось не знав пана Поллундера, цілком можна було би подумати, що тут замишляють якийсь злочин, а не обговорюють справи. В той час як пан Поллун-дер приязним поглядом проводив Карла до дверей, пан Грін, хоча люди зазвичай навіть мимохіть дивляться туди, куди й співрозмовник, навіть не думав роззирнутися за Карлом, якому здалося, що в цій поведінці він бачить вираз певного Грінового переконання; кожен, Карл для себе, а Грін для себе, тут мусив намагатися давати собі раду власним здіб-

ностям, необхідний товариський зв'язок із часом і сам встановиться внаслідок перемоги чи знищення одного з них.

«Якщо він має на увазі це, – сказав собі Карл, – то він просто дурень. Я справді нічого від нього не хочу, тож хай і він дасть мені спокій».

Тільки-но він вийшов у коридор, як йому тут-таки спало на думку, що він, либонь, нечемно повівся, бо Кларі довелося мало не виволікти його, що втупився у Гріна, з кімнати. Тим слухняніше йшов він за нею тепер. На шляху крізь коридори він спершу не повірив власним очам, коли через кожні двадцять кроків побачив безліч літрованих лакеїв зі свічниками, що їх товстий стовбур кожен міцно стискав обіруч.

– Новий електричний дріт наразі доведено лише до їдальні, – пояснила Клара. – Ми лишень недавно купили цей дім і вирішили повністю його перебудувати, наскільки взагалі можна перебудувати старий дім такої химерної побудови.

– То, виявляється, навіть в Америці вже є старі будинки, – сказав Карл.

– Ну, звичайно, – засміялася Клара і потягла його далі. – Але ж у вас дивні уявлення про Америку.

– Не кепкуйте з мене, – сказав він роздратовано. Врешті-решт, він знав і Європу, й Америку, а вона лишень Америку.

Мимохідь вона ледь витягнутою рукою штовхнула якісь двері й сказала, не зупиняючись:

– Тут ви спатимете.

Карлові, зрозуміло, хотілося тут-таки оглянути кімнату, але Клара нетерпляче, майже криком пояснила, що з цим можна й зачекати, а наразі хай просто йде з нею. Вони трохи потупцювали в коридорі, врешті, вирішив Карл, він не мусить конче в усьому коритися Кларі, вирвався від неї і увійшов до кімнати. Несподівану темряву за вікном можна було пояснити верхівкою дерева, що хиталася на повен розмах. Чутно було пташиний спів. Проте в самій кімнаті, до якої ще не дійшло місячне світло, не можна було розгледіти майже нічого. Карл пошкодував, що не прихопив із собою електричного ліхтарика, подарунок дядька. Бо ж де-де, а в цьому будинку ліхтарик був би незамінний, якби їх тут було кілька, слуг спокійнісінько можна було би відпустити спати. Він сів на підвіконня, і вдивлявся, і вслухався. Здавалося, крізь листя старого дерева продирається сполоханий птах. Звідкись здалека долинув свист нью-йоркського підміського потяга. Поза тим було тихо.

Однак недовго, бо до нього вже кинулася Клара. Явно розлючена, вона вереснула:

– Що це таке? – і ляснула рукою по спідниці. Карл вирішив відповісти щойно тоді, коли вона згадає про ввічливість. Та вона сягнистими кроками підійшла до нього і закричала: – То ви йдете зі мною чи ні? – і чи то навмисне, чи просто від роздратування так штовхнула його в груди, що він випав би з вікна, якби останньої миті не зісковзнув із підвіконня і не торкнувся ногами підлоги.

– Я мало не випав з вікна, – сказав він докірливо.

– Шкода, що цього не сталося. Чому ви такий нечемний. Я вас зараз скину! – І вона справді обхопила його, що від здивування він спершу навіть забув обважніти, своїм сталевим, виспортуваним тілом, і понесла мало не до самого вікна. Але тут він схаменувся, звільнився за допомогою викруту стегнами і тепер обхопив уже її.

– Ой, ви робите мені боляче, – одразу ж сказала вона.

Та тепер Карл уважав, що не слід її відпускати. Тож хоч він і дав їй змогу ступати, куди їй заманеться, та все ж ішов разом із нею і не відпускав. Та й легко було охопити її в цій вузькій сукні.

– Пустіть, – прошепотіла вона, а її розпашіле лице було так близько від його, йому довелося напружуватися, щоб її побачити, так близько вона була, – пустіть, я дам вам щось гарне.

«Чому вона так зітхає, – подумав Карл, – адже їй не може бути боляче, я ж її не тисну», – і він усе ще не відпускав її. Та раптом, у мить, коли він неуважно стояв мовчки, Карл знову відчув на своєму тілі її зміцнілу силу, вона випручалася, схопила його вдалим хватом згори, підбиваючи ноги прийомом якоїсь чужинської бойової техніки, і попхала поперед себе, з чудовою розміреністю вдихаючи, на стіну. Але там стояла канапа, і на неї вона вклала Карла й сказала, навіть не надто до нього схиляючись:

– А тепер поворухнися, якщо зможеш.

– Кішка, дика кішка, – тільки й вдалося видушити Карлові зі свого замішання люті й сорому, в якому він перебував.

– Ти збожеволіла. Ти, дика кішко.

– Вважай, що кажеш, – сказала вона і посунула одну руку йому до горла, заходившись душити його так сильно, що Карл був зовсім неспроможний щось зробити, тільки хапав ротом повітря, в той час як вона піднесла другу руку до його щоки, торкнулася до неї на пробу, знову, до того ж усе далі й далі відводила її в повітрі, щомиті грозючи повернутися ляпасом. – А що, – питала вона при тому, – якби я за кару за твою поведінку супроти дами вирішила послати тебе додому добрячим ляпасом. Можливо, воно придалося б тобі на твоєму подальшому життєвому шляху, навіть якби й не було надто приємним спогадом. Адже мені тебе шкода, і ти доволі гарненький хлопчик, і якби ти навчався джиу-джитсу, то, напевно, відлупцював би мене як слід. І все ж, і все ж – мене просто-таки розбирає величезна спокуса дати тобі ляпаса, як ти оце тут лежиш. Мабуть, я згодом пошкодую, але якщо таки зроблю це, то знай уже тепер, що зроблю мало не проти волі. А тоді, ясна річ, не вдовольнюся одним ляпасом, а відлупцюю тебе навідмаш справа і зліва так, що в тебе щоки набрякнуть. А може, ти до всього ще й виявишся чоловіком честі – мені майже віриться в це – і не захочеш жити далі з цими ляпасами, і заберешся з цього світу. Але чому ти був так проти мене налаштований? Я що, тобі не подобаюся? Невже не варто піти зі мною до кімнати? Обережно! Щойно я вже мало не вліпила тобі ненароком ляпаса. Отож якщо тобі сьогодні таки вдасться звільнитися, то будь ласка, поведься як слід. Я не твій дядько, з яким ти все одно знаходиш спільну мову. До речі, хочу ще звернути твою увагу на те, що, коли я випущу тебе, не надававши ляпасів, тобі зовсім не варто вважати, що твоє теперішнє становище і справжні ляпаси з погляду честі є тим самим, якщо ти так вважатимеш, то я волюю таки справді надавати тобі ляпасів. Цікаво, що ж скаже Мак, коли я йому все це розповім.

На згадку про Мака вона відпустила Карла, в його невиразних думках той видався йому справжнім рятівником. Якусь часину він іще відчував на шиї Кларине волосся, а відтак ледь відвернувся, а тоді лежав непорушно.

Вона зажадала, щоби Карл встав, він не відповідав і не ворухився. Вона запалила десь свічку, кімната освітілася, на плафоні з'явився зигзагоподібний візерунок, але Карл лежав, спершись головою на подушку софи, так як його вклала Клара, не пересунувши її ані на палець. Клара ходила кімнатою туди-сюди, сукня шелестіла об її ноги, мабуть, коло вікна вона затрималася надовше.

– Накомизився? – почулося її запитання. Карл дуже важко сприймав те, що в цій кімнаті, яку пан Поллундер призначив на цю ніч йому, він так і не знайде спокою. Тут бродило це дівчисько, зупинялося і говорило, а воно ж так невимовно йому набридло. Мерщій спати, а тоді геть звідси – ось єдине його бажання. Йому навіть уже не хотілося до ліжка, а спати тут-таки, на канапі. Він тільки й чекав, коли вона піде, щоби підхопитися за нею до дверей, зачинити їх на засувку і знову кинутися на канапу. Йому так кортіло потягнутися і позіхнути, але не хотілося цього робити перед Кларою. Отож він лежав собі так, незмигмо дивлячись догори, відчував, як нерухоміє лице, а якась мушка літала довкола й мерехтіла йому перед очима, а він так до пуття і не знав, що це.

Клара знову приступила до нього, схилилася в напрямку, куди був скерований його погляд, і якби він не опирався, то мав би вже її побачити.

– Тепер я піду, – сказала вона. – Може, в тебе згодом з'явиться охота прийти до мене. Двері до моєї кімнати четверті, рахуючи від цих, на цьому боці коридора. Тож пройдеш повз троє дверей, а наступні – твої. Я вже не зйду до зали, а буду в своїй кімнаті. Ти й мене добряче втомив. Не скажу, що чекатиму на тебе, але якщо захочеш прийти, приходь. Пригадай, що ти обіцяв пограти мені на фортепіано. Та, можливо, я вже геть тебе вимучила, що ти навіть не годен поворухнутися, тоді залишайся і виспись. Батькові про нашу колотнечу я наразі не скажу ані слова; згадую це на випадок, якщо це тебе непокоїть. – Після цього вона, попри начебто втому, двома стрибками вибігла з кімнати.

Карл негайно сів, це лежання вже ставало нестерпним. Щоби трохи розрухатися, він підійшов до дверей і визирнув у коридор. Але ж темінь! Він зрадив, коли, зачинивши на ключ двері, знов опинився при столі у світлі свічки. Він вирішив не залишатися довше в цьому домі, а зійти до пана Пол-лундера, відверто сказати, як Клара з ним обійшлася – йому зовсім не залежало на тому, щоби приховувати поразку, – і з цим іще й яким достатнім обґрунтуванням попросити дозволу поїхати чи піти додому. Якби в пана Поллундера виникли якісь заперечення проти цього негайного повернення, Карл збирався попросити в нього принаймні дозволу, щоби хтось зі служників відпровадив його до найближчого готелю. Так, як то запланував Карл, щоправда, зазвичай не поводяться з приязними господарями, та ще рідше з гостем поводяться так, як оце щойно Клара. Ба вона навіть вважала за вияв люб'язності свою обіцянку наразі не розповідати нічого панові Поллундеру про ту колотнечу, вже саме це воляло до неба. Хіба ж Карла запрошували на борцівський поєдинок, аби йому мало бути соромно, що його перекинуло дівчисько, яке, либонь, більшу частину свого життя провело у вивченні бійцівських прийомчиків. Урешті, її вчив сам Мак. Хай розповідає йому, що хоче, він із певністю розсудливий чоловік, це Карл знав, хоча й ніколи не мав нагоди пересвідчитися на якомусь окремому прикладі. Знав Карл і те, що якби він учився в Мака, то робив би набагато більші успіхи, ніж Клара; і тоді одного дня повернувся б сюди, найімовірніше без запрошення, вивчивши, ясна річ, попередньо місцевість, докладні знання якої були великою Клариною перевагою, а тоді схопив би цю-таки Клару й витріпав нею цю саму канапу, на яку вона його сьогодні пожурила.

Тепер же йшлося лише про те, щоби знайти шлях назад до зали, де він, мабуть, у першій розсіяності поклав на якесь невідповідне місце свого капелюха. Свічку він, звісно, захотів узяти із собою, та навіть при світлі зорієнтуватися було нелегко. Скажімо, він навіть не знав, чи розташована ця кімната на тому самому рівні, що й зала. Дорогою сюди Клара постійно так його тягнула, що йому навіть не вдалося розгледітися, пан Грін і підсвічники заповнили його думки, одне слово, тепер він і справді не знав, чи вони йшли одними, чи двома, чи взагалі не йшли жодними сходами. Якщо судити за виглядом із вікна, кімната розташована доволі високо, тому він намагався переконати себе, що вони йшли сходами, але сходами треба було вийти вже й до входу, чому ж тоді і цей бік будинку не може бути підвищеним.

Якби хоч у коридорі звідкись падало світелко, з якихось дверей чи здалини долинав якийсь голос, хай навіть дуже тихо.

Його дзигарок, дядьків подарунок, показував одинадцять, він узяв свічку і вийшов у коридор. Дверей не зачинив, щоби в разі, якщо пошуки виявляться марними, відшукати принаймні свою кімнату, а після цього – на крайній випадок – і двері до Клариної. Задля надійності, щоби двері самі не захряснулися, він підпер їх кріслом. Та в коридорі сталася халепа: назустріч Карлові – він ішов, природно, в протилежний від Клариних дверей бік, ліворуч – дмхнув протяг, хоч і легесенько, але запросто він міг би задмхнути свічку, так що Карлові довелося прихистити племінчик рукою, а до того ж раз по раз зупинятися, щоби прибите полум'я знову вирівнялося. То було повільне просування вперед, тому шлях здавався вдвічі

довшим. Карл пройшов уже чималі відрізки вздовж стін, геть позбавлених дверей, годі було собі уявити, що там за ними. А тоді знову пішли двері за дверима, він спробував відчинити декілька, вони були зачинені й, вочевидь, необжиті. Несусвітенне марнування простору, і Карл подумав про східні нью-йоркські дільніці, які дядько обіцяв йому показати, де в одній малесенькій кімнатчині начебто тулилося кілька сімей, а домівкою для однієї родини був закапелок кімнати, де товклися діти та їхні батьки. А тут стільки кімнат порожнюють, і вся користь із них – порожнисте відлуння, коли стукаєш у двері. Карлові здалося, що пана Поллундера вводять в оману вдавані друзі, що він світу білого не бачить поза донькою, а відтак – що він пропащий чоловік. Дядько ще й як правильно його оцінив, і лише його засада – не впливати на Карлову думку про людей – завинила в цих відвідинах і цьому блуканні коридорами. Карл збирався завтра так і сказати дядькові, бо, згідно зі своїми принципами, дядько радо і спокійно вислухає небожеву думку. До речі, засада ця була чи не єдина, яка йому у дядькові не подобалась, але навіть це неподобання не було безумовним.

Зненацька стіна з одного боку коридора закінчилася, поступившись місцем якомусь крижаному мармуровому поруччю. Карл поставив свічку й обережно перехилився. Назустріч йому війнуло темною порожнечою. Якщо це головний хол будинку – в слабкому світелку свічки відслонився шматок склепінчастої стелі, – чому ж тоді вони ним не увійшли? Для чого ж тоді взагалі це велике, глибоке приміщення? Стоячи тут, ти відчуваєшся наче на верхній галереї церкви. Карл уже майже шкодував, що не зможе залишитися тут до завтра, він радо походив би скрізь із паном Поллун-дером, а той йому все розповідав би.

Поруччя, до речі, не було аж таке довге, і незабаром Карла знову прийняв закритий коридор. На якомусь раптовому повороті коридора Карл зі всього розмаху налетів на стіну, і тільки неодмінна обережність, із якою він судомно тримав свічку, якимось щастям уберегла її від падіння і згасання. По-заяк коридор навіть не збирався закінчуватися, ніде не видно було вікна, ані згори, ні вглибині нічого не ворухилося, Карл запідозрив, що увесь час ходить колами, і вже сподівався був, можливо, знову відшукати відчинені двері своєї кімнати, та ні вони, ні поруччя ніяк не поверталися. Досі Карл стримувався голосно гукати, бо не хотів у чужому домі о такій пізній порі зчиняти галас, однак тепер побачив, що в цьому неосвітленому будинку це не буде аж так недоречно, і вже лаштувався вигукнути в обидва боки коридора голосне «Агов», коли з боку, звідки він прийшов, побачив наближення маленького світелка. Лише тепер він зміг оцінити справжню довжину прямого коридора, цей дім був просто-таки фортецею якоюсь, не віллою. Карл так зрадів цьому рятівному світлу, що забув про будь-яку обережність, кинувся бігти, і вже з першими стрибками свічка згасла. Він не зважав на це, адже вона вже не була йому потрібна, і тут назустріч йому з'явився якийсь старий служник із ліхтарем, що покаже йому шлях.

– Хто ви? – спитав служник, підносячи йому до лиця ліхтар і освітивши тим самим і своє власне. Його лице здавалося доволі непорушним через довгу сиву бороду, що аж на грудях закінчувалася шовковистими кучерями.

«Мабуть, вірний служник, якщо йому дозволяють носити таку бороду», – подумав Карл, невідривно розглядаючи бороду вздовж і вишир й анітрохи не переймаючись, що і його самого розглядають. До речі, він одразу й відповів, що він гість пана Поллундера й хотів зі своєї кімнати піти до їдальні, але не зміг її знайти.

– Он як, – сказав служник, – ми ще не провели електричне освітлення.

– Я знаю, – кивнув Карл.

– Не хочете припалити свічку від моєї лампи? – запитав служник.

– Прошу, – мовив Карл, так і зробивши.

– У цих коридорах такий протяг, – сказав служник, – свічка легко гасне, тому я маю ліхтар.

– Так, ліхтар набагато практичніший, – погодився Карл.

– Свічка вас уже всього заляпала, – сказав служник, освітивши свічкою Карлове вбрання.

– А я й не зауважив! – вигукнув Карл; йому було дуже прикро, що це був саме той чорний костюм, про який дядько сказав, ніби він пасує найкраще з усіх. Та й сутичка з Кларою, мабуть, не пішла йому на користь, пригадав він знову. Служник був такий люб'язний, що почистив костюм, наскільки це дозволяв поспіх; Карл знов і знов обертався перед ним, показуючи то тут, то там плями, які служник слухняно видаляв.

– А чому, власне кажучи, тут такий протяг? – запитав Карл, коли вони вже рушили далі.

– Та тут ще будувати й будувати, – сказав служник, – хоча за перебудову вже взялися, але рухається вона дуже поволі. А тепер іще й застрайкували будівельники, як ви, можливо, знаєте. З такою будовою купа мороки. От зробили кілька великих проломів, яких ніхто не замурує, і протяги гуляють цілим домом. Якби я не напихав вуха ватою, нізащо не витримав би.

– То що, говорити голосніше? – спитав Карл.

– Ні, у вас виразний голос, – сказав служник. – Але повертаючись до будівництва: особливо коло каплиці, яку згодом конче доведеться від'єднати від решти будівлі, протяг такий, що витримати неможливо.

– Тобто те поруччя, повз яке йдеш цим коридором, виходить до каплиці?

– Так.

– Так я відразу й подумав, – мовив Карл.

– Там є на що подивитися, – сказав служник, – якби не вона, пан Мак, мабуть, і не купив би дому.

– Пан Мак? – перепитав Карл. – Я гадав, будинок належить панові Поллундеру.

– Ну, звісно, – сказав служник, – але ж голос пана Мака був при купівлі вирішальним. Ви не знаєте пана Мака?

– Знаю-знаю, – мовив Карл. – Але який його стосунок до пана Поллундера?

– Він наречений панни, – сказав служник.

– А от цього я справді не знав! – вигукнув Карл і зупинився.

– Це аж так вас дивує? – запитав служник.

– Просто намагаюся собі якось усе поукладати. Якщо не знати про такі стосунки, можна набити великих помилок, – мовив Карл.

– Мене лишень дивує, що вам про це не сказали, – зауважив служник.

– І справді, – мовив Карл засоромлено.

– Мабуть, думали, що ви й так знаєте, – сказав служник, – бо ж це ніяк не новина. До речі, ми прийшли, – і розчинив двері, за якими показалися сходи, що вертикально піднімалися до задніх дверей їдальні, звідки так само незмінно, як і, мабуть, уже добрі дві години тому, долинали голоси пана Поллундера і пана Гріна.

– Якщо хочете, я зачекаю вас тут, а тоді відпровожу до кімнати. Бо як не глянь, нелегко тут зорієнтуватися в перший же вечір.

– Я вже не повернуся до кімнати, – сказав Карл, сам не розуміючи, чому на ці слова йому стало так сумно.

– Аж так зле не буде, – мовив служник, ледь зверхньо усміхаючись, і поплескав його по руці. Вочевидь, він витлумачив Карлові слова так, що Карл збирається цілу ніч просидіти в їдальні, розмовляючи і випиваючи з панамі.

Карлові не хотілося тепер робити зізнань, до того ж він подумав, цей служник, що подобався йому більше, ніж інші тутешні служники, зможе показати йому напрям на Нью-Йорк, а тому сказав:

– Якщо хочете тут зачекати, то це, без сумніву, буде з вашого боку велика люб'язність, і я радо прийму її. В кожному разі за хвилику я вийду і скажу вам, що далі. Гадаю, ваша допомога мені ще знадобиться.

– Згода, – сказав служник, поставив ліхтар на підлогу і вмовився на низенький постамент, порожнеча якого, ймовірно, була пов'язана з перебудовою будинку, – отже, я чекаю тут... Свічку також можете залишити в мене, – встиг іще сказати служник, коли Карл уже збирався зайти до зали із запаленою свічкою.

– Але ж я розтелепа! – скрикнув Карл і простягнув свічку служникові, що лише кивнув на це, і то невідомо, чи навмисне, чи то просто внаслідок погладжування бороди.

Карл відчинив двері, які без його провини голосно задеренчали, бо ж склалися з однієї-єдиної скляної пластини, що майже прогиналася, коли швидко розчахнути двері й триматися за саму клямку. Карл злякано відпустив двері, бо збирався увійти якраз дуже тихо. Вже не озираючись, він іще помітив, як служник, що, вочевидь, зліз зі свого постаменту, без жодного звуку зачинив за ним двері.

– Вибачте, що перешкоджаю, – сказав він обом панам, що подивилися на нього дуже здивовано. Водночас він швидким поглядом оббіг залу, чи не знайде, бува, десь мерщій капелюха. Та його ніде не було видно, зі столу вже геть усе прибрали, може, його зовсім недоречно вже винесли кудись до кухні.

– Де ж ви залишили Клару? – спитав пан Поллундер, для якого, до речі, Карлова поява, здавалося, була не така вже й небажана, бо він одразу ж по-іншому сів у своєму фотелі, повернувшись до Карла. Пан Грін із удаваною байдужістю витягнув гаманця, за розміром і товщиною справжнє чудовисько свого виду, здавалося, в багатьох відділеннях він шукає чогось певного, та, шукаючи, читав і інші папери, що потрапляли йому під руку.

– Я маю одне прохання, тільки прошу вас, не зрозумійте його хибно, – сказав Карл, хутко підійшов до пана Поллундера і поклав, стоячи праворуч від нього, руку на бильце фотеля.

– І що ж то за прохання? – запитав пан Поллундер, дивлячись на Карла прямим, відвертим поглядом. – Вважайте, що його вже виконано. – І він обняв Карла і притягнув його собі поміж коліна. Карл залюбки це терпів, хоча загалом і почувся надто дорослим, щоби з ним так поводитися. Та вимовити прохання стало, ясна річ, складніше.

– Як вам, власне кажучи, тут у нас подобається? – запитав пан Поллундер. – Чи не здається і вам, що на селі якимось звільняєшся, повернувшись із міста. Загалом, – і він цілком недвозначно поглянув з-поза Карла в бік пана Гріна, – загалом у мене це враження з'являється постійно, щовечора.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.